

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტი

1

ხელნაწერის უფლებით

ნატო სონღულაშვილი

**ქართული ერთობა და ეროვნული იდენტობა
XX საუკუნის პირველ ოცწლეულში**

ისტორიის დოქტორის (Ph.D.) აკადემიური ხარისხის
მოსაპოვებლად წარმოდგენილი დისერტაციის

მ ა ც ნ ე

თბილისი
2012

სადისერტაციო ნაშრომი შესრულებულია ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტში

სამეცნიერო ხელმძღვანელი: მარიამ ჩხარტიშვილი

ისტორიის მეცნიერებათა
დოქტორი, პროფესორი

ოფიციალური ოპონენტები: გიული ალასანია

ისტორიის მეცნიერებათა
დოქტორი, პროფესორი

ნიკო ჯავახიშვილი

ისტორიის მეცნიერებათა
დოქტორი, პროფესორი

დისერტაციის დაცვა შედგება 2012 წლის 26 ივლისს, 15. 00 საათზე, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის სადისერტაციო კომისიის სხდომაზე.

მისამართი: 0179, თბილისი, ი. ჭავჭავაძის 1, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის I კორპუსი, აუდიტორია 307.

დისერტაციის გაცნობა შეიძლება ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო ბიბლიოთეკაში.

სადისერტაციო საბჭოს სწავლული მდივანი:
ფილოსოფიის მეცნიერებათა დოქტორი,

პროფესორი

2

ა. ცულიჯანიშვილი

სადისერტაციო ნაშრომის ზოგადი დახასიათება

თემის აქტუალობა. თანამედროვე ჰუმანიტარულ და სოციალურ მეცნიერებებში დიდი ადგილი ეთმობა ეროვნული იდენტობის კვლევას. ნაციონალური იდენტობის საკითხი ძირითადად ერის არსებობისთვის დამახასიათებელ საყოველთაოდ ცნობილ კრიტერიუმებზე დაყრდნობით განიხილება. ესენია: ენა, რელიგია, ისტორიული მეხსიერება, ტრადიცია, ტერიტორია და ამასთან, არსებითია ისიც თუ როგორ აღიქვამს საზოგადოება თითოეულ მათგანს. ბუნებრივია, აღნიშნულის გააზრება უნდა მოხდეს ეპოქის მოთხოვნილებიდან, სულისკვეთებიდან გამომდინარე, რადგან საუკუნეების მანძილზე საზოგადოების ცნობიერება გარკვეულ ცვლილებებს განიცდის. ეროვნული იდენტობისთვის დამახასიათებელი ნიშნების და მისი განმსაზღვრელი კრიტერიუმების მნიშვნელობა ქართველი ერისთვის ისტორიული განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე, ეპოქის გამოწვევებიდან გამომდინარე სხვადასხვაგვარი იყო. როგორც ვიცით, საუკუნეების მანძილზე ქართველი ერის ცნობიერებამ განვითარების გარკვეული გზა განვლო და XX საუკუნის პირველ ოცწლეულში ახალ ეტაპზე გადავიდა.

ეროვნული იდენტობის გააზრებისთვის აუცილებლობას წარმოადგენს და ფაქტობრივად შეუძლებელია მისი შესწავლა და წარსულის აღდგენა ქრისტიანობის, ენის, სამშობლოს, ისტორიული მეხსიერების, ტრადიციების გათვალისწინების გარეშე. თანამედროვე ქართულ ისტორიოგრაფიაში ქართველთა ეროვნული თვითცნობიერების შესახებ არსებულ გამოკვლევათა უმეტესობაში, სავსებით მართებულად, აქცენტი სწორედ ამ მახასიათებლებზე კეთდება, მაგრამ, ამავე დროს პრობლემის ამომწურავად შესწავლისთვის აუცილებელია კომპლექსური ანალიზი და, მათ შორის, სოციალურ ფენათა თუ სოციალურ ჯგუფთა როლის, მსოფლმხედველობის წარმოჩენა და გათვალისწინება.

საქართველოს ისტორიის არაერთი პრობლემა: პოლიტიკური, კულტურული, სოციალურ-ეკონომიკური თუ რელიგიური სიღრმისეულად არის შესწავლილი და მრავალი სამეცნიერო გამოკვლევაა შექმნილი. მაგრამ აგრეთვე მნიშვნელოვანია იმგვარი საკითხების კვლევა, რომლებიც საშუალებას მოგვცემს გამოვარკვიოთ, როგორ მოიაზრებდა ქართველი ერი თავს დროის მსვლელობაში და რა ფასეულობათა სისტემა განსაზღვრავდა მის ბრძოლას თვითგადარჩენისა და თვითდამკვიდრებისათვის.

ქართველი ერის თვითცნობიერების ანუ ქართული, ეროვნული იდენტობის ანალიზი, რაც საზოგადოებრივი აღქმების წარმოჩენას ნიშნავს, საშუალებას მოგვცემს ახლებურად შევხედოთ სხვადასხვა ისტორიულ მოვლენას და განსხვავებული კუთხით დავამუშავოთ მათ შესწავლასთან დაკავშირებული არაერთი სამეცნიერო საკითხი.

XX საუკუნის პირველ ოცწლეულში საქართველო ახალი გამოწვევების წინაშე აღმოჩნდა. მას, ერთი მხრივ, უნდა გადაეღაზა ფეოდალური სისტემის რღვევის შედეგად წარმოქმნილი პრობლემები და ახალ სოციალურ-ეკონომიკურ გარემოში დამკვიდრებულიყო და ჩამოყალიბებულიყო და, მეორე მხრივ, და, რაც მთავარია, განეგრძო ბრძოლა საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენისათვის განსხვავებული გზით: შეიარაღებული გამოსვლების ნაცვლად განათლებით, ცოდნით, ორგანიზებულობით და მისი მოთხოვნა ეპოქის და საქართველოს ინტერესებისა და შესაძლებლობების შესაბამისი ყოფილიყო. დისერტაციაში მთლიანობაშია წარმოდგენილი და გაანალიზებული, ხშირ შემთხვევაში სპეციალურ ლიტერატურაში ცალკეულ საკითხებად შესწავლილი პრობლემები. ნაჩვენებია რა გზა განვლო საქართველომ XX საუკუნის პირველი ოცწლეულის მანძილზე: რა ცვლილებები განიცადა სხვადასხვა სოციალური ფენის ცნობიერებამ, რა ფორმით იყო წარმოდგენილი ეროვნული თავისუფლების ფენომენი და როგორ ვითარდე-

ბოდა მთლიანობაში ქართველი ერი.

კვლევის საგანი. დისერტაციის კვლევის საგანს წარმოადგენს ქართული ერთობის ცნობიერების განვითარების პროცესის შესწავლა XX საუკუნის პირველ ოცწლეულში. ნაშრომში სხვადასხვა ეროვნული იდენტობრივი მახასიათებლების საფუძველზე, სხვადასხვა სოციალური ფენების თუ ჯგუფების როლის შეფასების და შესწავლის ფონზე, წარმოდგენილია ქართული გარემო 1900-1921 წლებში და ნაჩვენებია აღნიშნულ ეპოქაში ეროვნული თავისუფლების ფენომენის აღქმის ევოლუცია ქართველი ერის მიერ.

კვლევის მიზანი და ამოცანები. დისერტაციის მიზანს წარმოადგენს ქართული სინამდვილის შესწავლა XX საუკუნის პირველი ოცწლეულის საქართველოში ორი სრულიად განსხვავებული პერიოდის შედარებითი ანალიზის საფუძველზე. სწორედ შედარებითი კვლევა მრავალ პრობლემატურ და საინტერესო საკითხს ჰფენს ნათელს. მართალია, 1900-1921 წლებში განვითარებული მოვლენები, მათი ცალკეული მხარეები არაერთხელ გამხდარა მეცნიერთა შესწავლის ობიექტი, მაგრამ სადისერტაციო ნაშრომი აქცენტს აკეთებს საზოგადოებრივ აღქმებზე და ახდენს მათი ფუნდამენტური მახასიათებლებისა და განვითარების რეპრეზენტაციას სხვადასხვა წყაროებში დაცული ინფორმაციის შეჯერების საფუძველზე. ინტერესს იწვევს 1900-1921 წლებში განვითარებული პროცესების სირთულე, გარდაქმნები, მრავალმხრივობა, კერძოდ, პოლიტიკური, კულტურული, ეკონომიკური მოვლენების ხშირი ცვალებადობა ახალი სოციალური ფენების წარმოშობა და მათი საზოგადოებასთან დაკავშირება, მეორე მხრივ, საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენა. აღნიშნულის გათვალისწინებით არის გამოყოფილი პერიოდები და აქედან გამომდინარეობს კვლევის ამოცანებიც:

აღდგენილ იქნეს 1900-1921 წლების ქართული გარემო სხვადასხვა წყაროთა გამოყენების კომპლექსური ანალიზის და შეჯერების საფუძველზე.

წარმოჩნდეს როგორ ვითარდებოდა მთლიანობაში და რა ცვლილებები განიცადა ქართველი ერის ცნობიერებამ მთელი XX საუკუნის პირველი ოცწლეულის მანძილზე.

გამოიკვეთოს და სათანადოდ დამუშავდეს ყველა ის ძირითადი საკითხი (იქნება ეს პოლიტიკური, კულტურული, სოციალურ-ეკონომიკური თუ რელიგიური), რომელმაც ასახვა ჰპოვა ქართველი ერის ისტორიაში აღნიშნულ ქრონოლოგიურ მონაკვეთში.

ნაშრომის ქრონოლოგიური ჩარჩო. სადისერტაციო ნაშრომი მოიცავს 1900-1921 წლებს. მასალის ანალიზისათვის გამოყოფილია ორი ძირითადი პერიოდი: 1. 1900-1917 წ.წ. – როდესაც საქართველო არის რუსეთის დაქვემდებარებაში და 2. 1918-1921 წ.წ. – დემოკრატიული რესპუბლიკის ხანა. აქ იკვეთება შემდეგი საკითხები:

1. ერთი მხრივ, ეს არის XIX საუკუნის 60-იანი წლებიდან შექმნილი მოვლენების იდეური გაგრძელება, როდესაც თერგდალეულების ე.წ. მემკვიდრეები ცდილობენ ნაციონალიზმის პროპაგანდას, ცოდნის ამალვებას, ქვეყნის ისტორიის გაცნობას, წარსულის იდეალიზაციას, ეროვნული ფასეულობების დაცვის შეგნების გაღვივებას და, რაც მთავარია, ქართული კულტურული და პოლიტიკური ელიტის ძირითადი მიზანი ხდება გლეხის უფლებების დაცვა, მისი ფუნქციების გამოკვეთა.

2. XIX საუკუნის 90-იანი წლებიდან ჩნდება ახალი სოციალური ფენები: ბურჟუაზია და პროლეტარიატი, ყალიბდება სხვადასხვა პოლიტიკური პარტიები, რომელთაც სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის და საქართველოს სამომავლო განვითარების საკუთარი ხედვა გააჩნდათ და თითოეული მათგანი ცდილობდა სოციალურად დაბალი ფენის წარმომადგენლების ჩართვას პოლიტიკურ პროცესებში.

3. სრულიად განსხვავებული პერიოდი, დამოუკიდებლობის წლები, როდესაც მთლიანად იცვლება იდეოლოგია

სახელმწიფოებრივი შეგნების ჩამოყალიბებისაკენ.

1918-1921 წლები მეტად რთული პერიოდია საქართველოს ისტორიაში. დამოუკიდებლობის გამოცხადებამ მრავალ დადებით მოვლენასთან ერთად ბევრი პრობლემა მოიტანა. გარდა იმისა, რომ 117 წლის მანძილზე საქართველო რუსეთის დაქვემდებარებაში იყო, ჯერ კიდევ XV საუკუნის II ნახევარში საქართველო დაიშალა სამეფო-სამთავროებად, თუ არ ჩავთვლით ქართლ-კახეთის სამეფოს გაერთიანებას XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში. ამიტომ საჭირო იყო მთელი რიგი სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის რეფორმების განხორციელება და, რაც მთავარია, საზოგადოების ცნობიერების რადიკალურად შეცვლა.

საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენას წინ უძღოდა სხვადასხვა მოვლენები, რომლებმაც კვალი დააჩნიეს საქართველოს ისტორიას. როგორც ცნობილია, საქართველო XIX საუკუნის დასაწყისიდან მოყოლებული 1918 წლამდე იმყოფებოდა რუსეთის დაქვემდებარებაში და, ბუნებრივია, იმპერიაში მიმდინარე პროცესები თავის გავლენას ახდენდა ჩვენი ქვეყნის ცხოვრებაზე. მათ შორის შეიძლება ცალკე გამოიყოს შემდეგი მოვლენები: 1. 1905-1907 წლების რუსეთის რევოლუცია; 2. 1907-1910 წლების რეაქციის ხანა; 3. 1914-1918 წ.წ. პირველი მსოფლიო ომი; 4. 1917 წლის თებერვლის ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული რევოლუცია; 5. 1917 წლის 25 ოქტომბრის კონტრრევოლუცია. **კვლევის მეთოდები და მეთოდოლოგია.** სადისერტაციო ნაშრომში ისტორიული რეპრეზენტაციისა და წყაროთმცოდნეობითი ანალიზისათვის გამოყენებულია ისტორიულ-შედარებითი და კრიტიკულ-ანალიტიკური მეთოდები—ნაშრომის ძირითადი ცნების – ერის – გააზრება ეფუძნება და ითვალისწინებს თანამედროვე სოციოლოგიური მეცნიერების მიღწევებს აღნიშნული ფენომენის განსაზღვრაში. **ძირითადი დასკვნები და სამეცნიერო სიახლე.** წინამდებარე გამოკვლევა ქართველი ერის თვითცნობიერების ანუ იდენტობის შეს-

წავლის ცდას წარმოადგენს გარკვეულ ქრონოლოგიურ მონაკვეთში. სპეციალური ლიტერატურის შესწავლა და წყაროთა დეტალური ანალიზი საშუალებას იძლევა გამოიკვეთოს კულტურული და პოლიტიკური ელიტის სრულიად განსაკუთრებული მნიშვნელობა და ღვაწლი, აგრეთვე, მთელი საზოგადოების აღქმები და ეროვნული კონსოლიდაციის პროცესის განვითარება ისეთი მახასიათებლების მიხედვით როგორცაა ისტორიული წარსული და ტრადიციები, ქართული ენა და ეროვნული თავისუფლება; წარმოჩნდა ეპოქის ახალი მოთხოვნების შესაბამისად სასწავლო-საგანმანათლებლო პროცესის საჭიროება არამარტო, როგორც მოსახლეობაში ცოდნის გავრცელების, არამედ მთლიანად ქართველი ერის ეროვნული ცნობიერების შენარჩუნების, მთავარი საშუალება. 1900-1917 წწ. და 1918-1921 წწ. ქართული ერთობის იდენტობის შედარებითი შესწავლის საფუძველზე თვალსაჩინო გახდა, რომ პირველ პერიოდში ანუ 1900-1917 წწ. დიდი საზოგადოებრივი წონის მქონე და საგანგებო განხილვის საგანი იყო შემდეგი საკითხები: ერთიანი სასწავლო-საგანმანათლებლო პროგრამა, როგორც საზოგადოების ჰომოგენიზების და სოციალური ტიხრების მოშლის საფუძველი, ეკონომიკა, როგორც ქართველი ერის არსებობის და გადარჩენის წინაპირობა. ისტორიული მეხსიერება და ტრადიციები, ნაციონალური სიმბოლოები. ამავდროულად დისერტაციაში მნიშვნელოვანი ადგილი ეთმობა სხვადასხვა სოციალური ფენის ცნობიერების შესწავლას ეპოქის შესაბამისად, ცენტრისა და პერიფერიის როლის შეფასებას დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლაში. მეორე პერიოდში, ანუ 1918-1921 წლებში პრიორიტეტული გახდა ნაციონალურ კონსოლიდაციაში თავისუფლების ფენომენი და მისით საზოგადოების ფართო ფენების გამსჭვალვა. ნაშრომში, პირველად ქართულ ისტორიოგრაფიაში შესწავლილია ქართული იდენტობის ისტორია 1900-1921 წლებში. სხვადასხვა ისტორიულ წყაროთა კომპლექსური ანალიზის საფუძველზე ყვე-

ლა ის მოვლენა, რომელიც ეპოქის გამოწვევას წარმოადგენდა განხილულია მთლიანობაში და წარმოდგენილია განსხვავებული კუთხით.

ნაშრომის აპრობაცია. დისერტაციის ცალკეული მონაკვეთები წაკითხულია მოხსენებად საინსტიტუტო, საუნივერსიტეტო, ეროვნულ და საერთაშორისო კონფერენციებზე და გამოქვეყნებულია მონოგრაფიისა და სტატიების სახით.

ნაშრომის სტრუქტურა. დისერტაცია შედგება შესავლის, ექვსი თავის, თექვსმეტი პარაგრაფის, დასკვნის და დამოწმებული ლიტერატურის ჩამონათვალისაგან.

სადისერტაციო ნაშრომის ძირითადი შინაარსი

შესავალში განხილულია სადისერტაციო თემის აქტუალობა, კვლევის საგანი, მიზანი, ამოცანები და მეცნიერული სიახლე. განსაზღვრული და დასაბუთებულია ქრონოლოგიური ჩარჩო, დახასიათებულია წყაროთმცოდნეობითი ბაზა და გაანალიზებულია ისტორიოგრაფია, განმარტებულია ნაშრომის სტრუქტურა.

წყაროები. ქართული იდენტობის შესწავლას ბოლო დროს დაეთმო ყურადღება ქართულ ისტორიოგრაფიაში. ამიტომ აღნიშნული საკითხის შესასწავლად წყაროთა ბაზის განსაზღვრა მნიშვნელოვან ამოცანას წარმოადგენს.

1900-1921 წლების მოვლენების შესაფასებლად შერჩეული წყაროები შემდეგნაირად შეიძლება დაჯგუფდეს:

ბეჭდური მედია. 1900-1921 წლებში გამოშვებული ქართულენოვანი ჟურნალ-გაზეთები. როგორც ცნობილია, ამ პერიოდის საქართველოში გამოდიოდა სხვადასხვა მიმართულების ჟურნალ-გაზეთები: როგორც პოლიტიკური (მაგალითად, სოციალ-დემოკრატიული, სოციალისტ-ფედერალისტური, ეროვნულ-დემოკრატიული, სოციალისტ-რევოლუციონური),

ისე სალიტერატურო, სამეცნიერო, იუმორისტული და სხვა. თითოეული მიმართულების ორგანო ცდილობდა საკუთარი იდეების გამოკვეთას და საზოგადოებაში დამკვიდრებას. ამიტომ ამგვარი საკითხების კვლევისას მხოლოდ ერთი პერიოდული ორგანო არ გამოდგება, საჭიროა მრავალფეროვანი მასალის კომპლექსური ანალიზი.

მემუარული ლიტერატურა. აღნიშნულ პერიოდში მოღვაწე ცნობილ საზოგადო და პოლიტიკურ მოღვაწეთა მემუარები. სამეცნიერო ლიტერატურაში მემუარები, როგორც საისტორიო წყარო, არა ერთხელ ყოფილა გამოყენებული, თუმცა იდენტობის კვლევის ისტორიისათვის მის გამოყენებას დღემდე ადგილი არ ჰქონია. საზოგადო თუ პოლიტიკურ მოღვაწეთა მემუარები საინტერესო ფაქტებს შეიცავს ეპოქის შესახებ. მართალია, აქ ნებისმიერი მოვლენა ავტორის შეხედულებისამებრ არის შეფასებული, მაგრამ რადგანაც ნაშრომის მიზანი საზოგადოებრივი აღქმებია მას პირველწყაროს მნიშვნელობა ენიჭება.

წიგნები, ბროშურები და სხვა პუბლიკაციები. კვლევის წყაროს აგრეთვე წარმოადგენს ქართული კულტურული და პოლიტიკური ელიტის მიერ 1900-1921 წლებში გამოცემული წიგნები, ბროშურები, ნათარგმნი ლიტერატურა, პოლიტიკურ პარტიათა პროგრამები. ეს მასალები ამ პერიოდის ავტორთა მიერ არის დამუშავებული და შეფასებული, ამასთან აქცენტი გაკეთებულია ყველა იმ პრობლემაზე, რომელიც ეპოქის გამოწვევას წარმოადგენდა.

საარქივო მასალა. ნაშრომი ეფუძნება აგრეთვე საარქივო დოკუმენტებს, რომლებშიც ხშირ შემთხვევაში ასახულია ის საიდუმლო მონაცემები, რომლებიც ხელმისაწვდომი არ იყო აღნიშნული პერიოდის საზოგადოების ფართო ფენებისთვის, ამიტომ დღეისათვის ამ ინფორმაციის დღის სინათლეზე გამოტანა და გაანალიზება ორმაგად საინტერესო და მნიშვნელოვანია.

საკითხის შესწავლის მდგომარეობა. ქართულ ისტორიოგრაფიაში არსებობს სხვადასხვა ქრონოლოგიური პერიოდის ამსახველი ეროვნული იდენტობისადმი მიძღვნილი საგაზეთო თუ საჟურნალო სტატიები, ასევე ცალკეული მონოგრაფიები, მაგალითად, როგორცაა: მ. ჩხარტიშვილის, ლ. პატარიძის, ზ. კიკვიძის, ზ. კიკნაძის, ქ. მანიას, თ. ბოლქვაძის, ნ. სონღულაშვილის და სხვ., რომლებშიც განხილულია ქართული ეროვნული თვითცნობიერების ფორმირების სხვადასხვა საკითხი, მაგრამ 1900-1921 წლების ქართული იდენტობის ისტორიის ამსახველი კომპლექსური გამოკვლევა არ არსებობს და დისერტაცია სწორედ აღნიშნული ხარვეზის შევსების ცდას წარმოადგენს.

თავი I. ეროვნული პრობლემის ზოგიერთი საკითხი

ამ თავში განხილულია ეროვნული პრობლემის კვლევის უმნიშვნელოვანესი საკითხი, კერძოდ, წარმოდგენილია თუ როგორ მოიაზრებოდა ქართველი ერის ჩამოყალიბება XX საუკუნის პირველი ოცწლეულის ქართული კულტურული და პოლიტიკური ელიტის მიერ. ეროვნული საკითხი მეტად აქტუალური და პრობლემატურია. მიუხედავად იმისა, რომ ქართულ სპეციალურ სამეცნიერო ლიტერატურაში მრავალჯერ დასმულა კითხვა ეროვნული თემის ირგვლივ და სხვადასხვა მოსაზრებებია გამოთქმული, მითუმეტეს, დღეს საკმაოდ აქტუალურია ამგვარი საკითხების კვლევა სხვადასხვა თეორიულ მიმდინარეობებზე დაყრდნობით, საბოლოო მოსაზრება ჯერ არ არის ჩამოყალიბებული. და ალბათ, ვერც ამჯერად მივიღებთ დასკვნით განმარტებას, თუმცა ყურადღებას ვამახვილებ რამდენიმე საკითხზე. როგორც ცნობილია, საქართველოში ეროვნული იდეის განვითარების მიმართულებით ახალი ეტაპი იწყება XIX საუკუ-

ნის II ნახევრიდან, როდესაც სამოღვაწეო ასპარეზზე გამოდიან ქართველი სამოციანელები ილია ჭავჭავაძის მეთაურობით და მათი მთავარი მიზანი ხდება ილიას მიერ აქტუალიზებული ეროვნული ღირებულებების: “მამული, ენა სარწმუნოება” შენარჩუნებისთვის ბრძოლა. ეს არის იდეა, რომელიც ფაქტობრივად მთლიანად გასდევს XIX საუკუნის II ნახევრისა და XX საუკუნის დასაწყისის ქართველი საზოგადოების წამყვანი ნაწილის, კულტურული და პოლიტიკური ელიტის ბრძოლას ეროვნული ცნობიერების ამაღლებისთვის მოსახლეობის ფართო ფენებში და ბრძოლას ეროვნული თავისუფლებისთვის.

აღნიშნულ პერიოდში, ერთი მხრივ, რუსეთის საიმპერატორო კარის და, მეორე მხრივ, მარქსისტული იდეოლოგიის გავლენით საკმაოდ გავრცელებული იყო მოსაზრება, რომ ქართველობა ერთად ჩამოყალიბდა XIX საუკუნის II ნახევარში. პირველ რიგში ხაზი უნდა გაესვას იმას, რომ რუსეთის გავლენაში მყოფ საქართველოს ცხოვრებაზე თავის ასახვას პოულობდა იმპერიაში მიმდინარე მოვლენები და განსაზღვრავდა ხშირ შემთხვევაში ქართული საზოგადოებრივი აზრის მიმართულებას და, ბუნებრივია, ეროვნულ თვითშეგნებაზეც გავლენას ახდენდა.

XIX საუკუნეში რუსეთის გავლენაში აღმოჩენილ საქართველოს, ბუნებრივია, ახალ სისტემაზე მოუწია გადასვლა, რაც ჩვენი ქვეყნის ცხოვრების ყველა სფეროში აისახა. ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი და პრობლემური საქართველოსათვის აღმოჩნდა რუსეთის საიმპერატორო კარის მიერ მიზანმიმართული ქმედებების შედეგად კუთხურობის გამლიერება. მარქსისტული სოციოლოგიის საფუძველზე ავტორები წერდნენ, რომ რუსეთის მიერ გზების გაყვანამ დააკავშირა ქართველები ერთმანეთს, კაპიტალიზმმა კი უფრო მეტად შეუწყო ხელი ამ პროცესს.

სწორედ აღნიშნული მოსაზრების საპირისპიროა ამ თავში წარმოდგენილი კვლევის შედეგი, კერძოდ, აქ ნაჩვენებ-

ნებია აღნიშნული მტკიცებულებების უსაფუძვლობა, განმარტებულია, რომ: მართალია, ჩვენ შედარებით ცოტა ვიცით ქართული ერთობის თვითცნობიერების შესახებ წინა მოდერნის ხანაში, იმის თაობაზე, თუ რა ფასეულობებზე დაყრდნობით მოიაზრებდნენ თავს ქართველები ერთობის წევრად ახალი დროის დადგომამდე, მაგრამ ზოგი მკვლევარის მიერ იმის მტკიცება, რომ ქართველი ერის ჩამოყალიბება მხოლოდ კაპიტალიზმის დამკვიდრების შემდეგ იწყება და ახალი დროისათვის დამახასიათებელი ეკონომიკური ფაქტორით არის გამოწვეული, საკმარისად დასაბუთებული არ არის.

თავი II. რეგიონალური იდენტობა: ცენტრი და პერიფერია (1900-1917)

დისერტაციის აღნიშნულ თავში შესწავლილი და შეფასებულია ცენტრის და პერიფერიის ანუ ქალაქის და სოფლის როლი და მნიშვნელობა XX საუკუნის პირველი ოცწლეულის საქართველოში.

ქალაქის და სოფლის ჩამოყალიბების, განვითარების და ურთიერთობის საკითხი არაერთი მეცნიერის კვლევის საგანი გამხდარა და თითოეული პრობლემა სხვადასხვა კუთხით არის შესწავლილი. სადისერტაციო ნაშრომის მიზანს არ წარმოადგენს ქალაქის და სოფლის ისტორიის ტრადიციული ფორმით შესწავლა, არამედ მათი როლის წარმოჩენა ეროვნული სახელმწიფოს შენების, თავისუფლების და დამოუკიდებლობის აღდგენისათვის ბრძოლაში. ზოგადად ქალაქის მნიშვნელობა მთლიანად სახელმწიფოს და, კონკრეტულად, სოფლის განვითარებაზე დიდია. საუკუნეების მანძილზე ქალაქმა განვითარების სხვადასხვა საფეხურები განვლო. შუა საუკუნეებში მნიშვნელოვანი სტრატეგიული ცენ-

ტრები სწორედ ქალაქები იყო. განსახილველ პერიოდში ქალაქის ცხოვრება განვითარების ახალ ფაზაში შედის. გარდა იმისა, რომ კაპიტალიზმის პირობებში ქალაქს ახალი ეკონომიკური ფუნქცია ენიჭება, ამასთან ის ხდება კულტურული ცენტრი, პოლიტიკური და კულტურული ელიტის მთავარი დასაყრდენი საკუთარი იდეების და შეხედულებების სარეალიზაციოდ. სწორედ ქალაქიდან იწყება ეროვნული იდეების პროპაგანდა სოფლის მიმართულებით.

1900-1917 წლებში საქართველოში ქალაქებს ახალი მნიშვნელობა და დატვირთვა ენიჭება. შემთხვევითი არ არის, რომ ის არის მთავარი ცენტრი, რომლის საშუალებითაც უნდა მოხდეს სოფელთან დაკავშირება და ადგილობრივ მოსახლეობასთან დაახლოვება. რადგანაც, ამ პერიოდში ქალაქები მთავარი სამრეწველო ცენტრები ხდებიან. ქართული ინტელიგენცია სწორედ მათი დახმარებით იმედოვნებს განახლებული ცხოვრების სტილის შეტანას სოფელში და მოსახლეობის გათვითცნობიერებას საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვადასხვა სფეროში. ასევე ქალაქებში იხსნება დიდი რაოდენობით სასწავლო დაწესებულებები, სადაც განათლების მიღების გარდა კულტურული ელიტა ეროვნული ცნობიერების ამაღლებას ცდილობდა მოსახლეობაში.

საინტერესოა აღინიშნოს, რომ როგორც არასდროს კაპიტალიზმის ეპოქის საქართველოში ქალაქი მნიშვნელოვან დატვირთვას იძენს და, რაც მთავარია, ქართული სახელმწიფოებრიობის აღორძინების და ეროვნული ფასეულობების შენარჩუნების თვალსაზრისით ქალაქს ახალი სიტყვა უნდა ეთქვას. ამასთან, ქალაქის მთავარ ეკონომიკურ ცენტრად გახდომის შემდეგ დღის წესრიგში დადგა ამ მონაპოვრის შენარჩუნება და ახალი მიმართულებით აღორძინება. ფაქტობრივად, საქართველოს ისტორიიდან გამომდინარე ეს იყო ახალი ეპოქის დასაწყისი სავაჭრო-ეკონომიკური თვალსაზრისით. ფეოდალური სისტემის დარღვევის შემდეგ კაპიტა-

ლიზმმა საქართველოშიც შემოაღწია და სერიოზული პრობლემების მიუხედავად XX საუკუნის დასაწყისში გარკვეულ წარმატებებსაც მიაღწია. საქართველოს ისტორიიდან, ქართული ტრადიციებიდან და გეოგრაფიული მდებარეობიდან გამომდინარე სოფელი ყოველთვის დიდ როლს თამაშობდა ჩვენი ქვეყნის ცხოვრებაში. როგორც ცნობილია, საქართველო საუკუნეების მანძილზე მიწათმოქმედების ქვეყნად მიიჩნეოდა. მოდერნულ ეპოქაში, ბუნებრივია, აუცილებლობას წარმოადგენდა ტრადიციების შენარჩუნება და გაგრძელება. ამასთან, დროის მოთხოვნილებიდან გამომდინარე ახალი გამოწვევების გათვალისწინებაც საჭირო იყო. XX

საუკუნის პირველ ოცწლეულში ქართული ინტელიგენციის ერთ-ერთი მთავარი მიზანი სოფლის აღორძინება და გლეხური მეურნეობის ახალ სტანდარტებზე გადასვლა იყო. ფეოდალიზმის ეპოქაში ფეოდალის და გლეხის ურთიერთობა აგებული იყო ეკონომიკურ პოლიტიკაზე და გლეხი ფეოდალის უშუალო დაქვემდებარებაში იმყოფებოდა. მეორე მხრივ, ყველას გაცნობიერებული ჰქონდა საკუთარი ფუნქცია და მორგებული და მიჩვეული იყო იმ სისტემას, რომელიც დამკვიდრებული იყო. ბატონყმობის გაუქმებამ და კაპიტალისტური წყობის დამკვიდრებამ შეცვალა არსებული ვითარება. ეკონომიკური ურთიერთობის შეცვლამ დიდი გარდატეხა შეიტანა გლეხის ცნობიერებაში. ფეოდალიზმის ეპოქა დასრულდა და საჭირო იყო გლეხი ჩართულიყო ახალ ცხოვრებაში. რაც არც ისე მარტივი აღმოჩნდა. ცვლილება განიცადა საუკუნეების მანძილზე ჩამოყალიბებულმა წეს-ჩვეულებებმა. გლეხი ახალი ეპოქის (და განახლების გზაზე დამდგარი ქართული ერთობის) ახალი წევრი გახდა. ბატონყმობის გაუქმების შემდეგ პრობლემა უცებ არ მოგვარებულა. ამდენად, 1900-1921 წლებში ქართული კულტურული და პოლიტიკური ელიტა მთლიანად მიმართულია ჩართონ სოფელი ეროვნულ პროცესებში და ამასთან მოხდეს შეგუება კაპიტალისტური წყობისადმი. ამ თავის მიზანს

წარმოადგენს იმის გარკვევა თუ როგორ მოიაზრებს სოფელი და ქალაქი თავს საქართველოს ნაწილად, როგორ ეგუება ახალ ეკონომიკურ წყობას და რა ცვლილებებს განიცდის მოსახლეობის ცნობიერება.

სოფლის კეთილდღეობაზე ზრუნვა განსახილველ პერიოდში ინტელიგენციის მთავარ პრობლემას წარმოადგენდა. სოფლის წარმატებას მათი აზრით, თვით გლეხები შეუწყობდნენ ხელს საკუთარი ცოდნის ამალღებით სამეურნეო სფეროში.

სწავლა-განათლება და სამეურნეო-სამრეწველო ცოდნის განვითარება ურთიერთკავშირში იყო და, აქედან გამომდინარე, შეიძლება გამოვყოთ შემდეგი მთავარი საკითხი, რომლის განვითარება სოფელს ესაჭიროებოდა: შესაბამისი ცოდნით აღჭურვილი პირები, რომლებიც შეიტანენ სოფელში ახალ სამეურნეო იარაღებს, ახალ კულტურას, დაარსებენ სპეციალურ სკოლებს, სადაც გლეხები დაეუფლებიან ტექნიკურ განათლებას, რომელიც ხელს შეუწყობს სოფელში მოსავლიანობის გაზრდას და, საბოლოო ჯამში, უზრუნველყოფდა ეკონომიკის აღმავლობას.

თავი III. სოციალური გარემო 1900-1921 წლებში

ამ თავში, რომელიც შვიდი პარაგრაფისაგან შედგება, შესწავლილი და გაანალიზებულია სხვადასხვა სოციალური ფენის თუ ჯგუფის ცნობიერების განვითარება, ნაჩვენებია რა როლს თამაშობდა თითოეული მათგანი საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენისათვის ბრძოლაში და დემოკრატიული რესპუბლიკის არსებობის პერიოდში.

ქართულ ისტორიოგრაფიაში დიდი ადგილი ეთმობა გლეხობის, როგორც ერთ-ერთი სოციალური ფენის, საკითხის შეს-

წავლას, თუმცა ნაკლები აქცენტი კეთდება იმაზე, თუ რა ცვლილებებს განიცდის მისი ღირებულებები. რამდენად აქვს განვითარებული ეროვნულობის შეგნება. როდესაც 1900-1921 წლების მოვლენებს ვაფასებთ, ვეხებით პოლიტიკურ თუ სოციალურ-ეკონომიკურ საკითხებს, პირველ რიგში გასათვალისწინებელია ეპოქის რაობა და ეპოქის გავლენა საზოგადოებაზე და, პირიქით. უმრავლესობა ამ საკითხისადმი მიძღვნილი ნაშრომებისა საბჭოთა პერიოდშია დაწერილი და ძირითადად სტატისტიკური მონაცემებია გლეხთა რაოდენობის, კატეგორიების, შემოსავლების, მათ საკუთრებაში მყოფი მიწის ფართობების და ა.შ. მაგრამ არსად არ არის საუბარი იმაზე, თუ ვინ არის გლეხი და რას წარმოადგენს იგი.

1900-1921 წლების გლეხის ცნობიერების განვითარებაში გამოვეყავი ოთხი ეტაპი: 1. ბატონყმობის გაუქმების შემდგომი პერიოდი და სამოციანელთა მოღვაწეობის შედეგად გლეხის ეროვნული შეგნების, ეკონომიკური და ინტელექტუალური დონის ამაღლება; 2. გლეხის შეუკავშირებელი და უსისტემო ბრძოლა მებატონეების წინააღმდეგ მიწის მოსაპოვებლად; 3. სოციალურ-დემოკრატიული პარტიის მოღვაწეობის შედეგად გლეხის პოლიტიკური ცნობიერების ამაღლება და ჩაბმა “იმპერიის” წინააღმდეგ ბრძოლაში. 4. დამოუკიდებლობის წლები და გლეხის ჩართულობა სხელმწიფოს შენების პროცესში.

1918-1921 წლები, მიუხედავად იმისა, რომ განსხვავებული პერიოდი, ეს არის საქართველოს დამოუკიდებლობის ხანა, გლეხის საკითხი ისეთივე აქტუალურია და მთავარი პრობლემა ისევ მიწა და პირადი თავისუფლებაა. ამიტომ ყველა განხილული საკითხი ორივე ეტაპის თანმდევი მოვლენაა. ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, გლეხის შეხედულებები, ცნობიერება განვითარების გარკვეულ გზას გადიოდა 1900-1921 წლებში, რომლის მიმართულებას ხშირ შემთხვევაში განსაზღვრავდა პოლიტიკური და კულტურუ-

ლი ელიტა, მაგრამ უმრავლეს შემთხვევაში ეპოქის გამოწვევა.

ქართულ ისტორიოგრაფიაში პროლეტარის საკითხის კვლევას მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია. საბჭოთა პერიოდის ლიტერატურაში პროლეტარის როლი გაზვიადებულია. ერთი მხრივ, ის წარმოჩენილია როგორც ჩაგრული ფენა, რომელიც ბურჟუაზიის მსხვერპლია და, მეორე მხრივ, ყველაზე გათვითცნობიერებული სხვადასხვა სოციალურ კლასებს შორის, რომელმაც მთავარი როლი იტვირთა რევოლუციის მსვლელობაში.

არსებულ გამოკვლევებში ძირითადად აქცენტი კეთდება კაპიტალიზმის გავრცელებასა და მუშათა კლასის ბრძოლის საკითხზე საკუთარი უფლებების მოსაპოვებლად და მატერიალური მდგომარეობის გაუმჯობესებისათვის. საკითხი ძირითადად ერთი კუთხით არის წარმოჩენილი, რა როლი ითამაშა პროლეტარიატმა ბურჟუაზიულ და “სოციალისტურ” რევოლუციებში. მაგრამ არსებობს პრობლემის მეორე მხარეც და სწორედ ამაზეა გამახვილებული დისერტაციაში ყურადღება. განხილულმა მასალამ აჩვენა, რომ არასწორია პროლეტარიატის მხოლოდ ერთი კუთხით განხილვა: მისი როლის წარმოჩენა ბურჟუაზიულ და სოციალისტურ რევოლუციებში. პროლეტარი ახალი ეპოქისთვის არის დამახასიათებელი და, რაც მთავარია, ის არამარტო სოციალიზმის განხორციელებისთვის იბრძვის, არამედ ნაციონალური იდეების ნაკლებობასაც არ განიცდის. მას არათუ სამშობლოს აღქმის განცდა გააჩნია, არამედ მისი შენარჩუნებისთვის იბრძვის.

ეროვნული საკითხის სრულყოფილად შესწავლა სხვადასხვა სოციალური ფენების თუ სოციალური ჯგუფების ცნობიერების გაანალიზების გარეშე შეუძლებელია. მათ შორის, მნიშვნელოვანია ჯარის და ჯარისკაცის ადგილის განსაზღვრა და შეფასება. ქართულ ისტორიოგრაფიაში აგრეთვე საკმაოდ მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია სამხედრო ისტო-

რიის საკითხების შესწავლას. ამ პრობლემას არაერთი საინტერესო გამოკვლევა მიეძღვნა, სადაც ძირითადად აქცენტი გაკეთებულია საბრძოლო ხელოვნებაზე, ჯარის ჩამოყალიბების და აღჭურვილობის საჭიროებაზე, სხვადასხვა სახელმწიფოების წინააღმდეგ წარმოებული ომების ხასიათზე და ა.შ. თუმცა აღნიშნული საკითხების შესწავლასთან ერთად არანაკლები მნიშვნელობისაა ჯარისკაცის ეროვნული ცნობიერების შეფასება. ნაშრომში ნაჩვენებია რა როლს თამაშობდა ჯარისკაცი ქართული, ეროვნული სახელმწიფოს მშენებლობის პროცესში 1900-1921 წლებში და რა გზა განვლო მისი ცნობიერების განვითარებამ XX საუკუნის დასაწყისიდან მოყოლებული საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენამდე.

დისერტაციაში მნიშვნელოვანი ადგილი ეთმობა ერთ-ერთი სოციალური ფენის—სამღვდელოების როლის შეფასებას. არავისთვის უცნობი არ არის ის ფაქტი, რომ ქართული სასულიერო წოდების წარმომადგენლები ქართველი ერის გამაერთიანებელ როლს თამაშობდნენ, ხოლო ქრისტიანობა და ქართველობა კი განუყოფელი ცნებები იყო ყოველი ქართველისთვის. ქართულ სამეცნიერო და, არა მხოლოდ, ლიტერატურაში აღნიშნული ფაქტი ხაზგასმით არის აღნიშნული. ეს უკავშირდება უშუალოდ ეკლესიის ისტორიის განხილვას თუ არა, ქარისტიანობის და საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ფაქტორის აღნიშვნა, როგორც წესი გარდაუვალია. ქართველ მრევლსა და ეკლესიას შორის მჭიდრო კავშირი არსებობდა საუკუნეების მანძილზე, თუმცა ეს ურთიერთობა განვითარების ახალ ფაზაში შევიდა რუსეთის მიერ საქართველოს დაპყრობის შემდეგ. ავტოკეფალიადაკარგული ეკლესია პარალიზებული აღმოჩნდა. რუსეთის საიმპერატორო კარი ნათლად აცნობიერებდა იმ უდიდესი სულიერი კავშირის მნიშვნელობას, რაც მრევლსა და სასულიერო წოდებას შორის იყო, ამიტომ მან მიზნად სწორედ მათი განცალკევება და დაპირისპირება დაისახა.

მიუხედავად სამღვდელოების მცდელობისა შეენარჩუნებინა საკუთარი უფლებები და საზოგადოებასთან კავშირი, რუსი ეგზარქოსების დროს ეს მხოლოდ ნაწილობრივ მოხერხდა. მართალია, აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით მრავალრიცხოვანი ლიტერატურა არსებობს, განსაკუთრებით, ბოლო წლებში, მაგრამ არსად არ გვხვდება დასკვნები იმის შესახებ, თუ როგორ აღიქვამდა საკუთარ თავს სამღვდელოება 1900-1921 წლებში და რა განაპირობებდა მათ მიმართ ცვალებად და არაერთგვაროვან დამოკიდებულებას საზოგადოების მხრიდან. დისერტაციაში სწორედ ამ საკითხზეა ყურადღება გამახვილებული.

თავადაზნაურობა ფეოდალური საქართველოსთვის დამახასიათებელი სოციალური ფენაა, რომელიც საუკუნეების მანძილზე პრივილეგირებულ და შეძლებულ კლასს წარმოადგენდა. მათი უფლებები იმდენად მნიშვნელოვანი იყო, რომ არათუ დიდი პატივით სარგებლობდა სამეფო კარზე, არამედ ხშირ შემთხვევაში, პოლიტიკური, თუ სამხედრო საკითხების გადაწყვეტისას მეფე მათზე იყო დამოკიდებული. ფაქტობრივად თავადაზნაურობა მონარქიული სახელმწიფოს არსებობის მთავარი შემადგენელი ნაწილი იყო. საქართველოს სახელმწიფოებრიობის გაუქმებით, თავადაზნაურობა ერთ-ერთი და, შეიძლება ითქვას, ყველაზე უფრო უფლებააყრილ ფენად გადაიქცა. მან დაკარგა არა მხოლოდ მამულები და გავლენა, არამედ XIX საუკუნის საქართველოსთვის ის სრულიად ზედმეტი აღმოჩნდა. ეს გამოწვეული იყო რუსეთის მიერ საქართველოს დაპყრობის შედეგად და, მეორეც, XIX საუკუნის II ნახევრიდან შექმნილი სოციალური და ეკონომიკური ხასიათის გარდაქმნებით, კერძოდ, ბატონყმობის გაუქმებით.

შეიძლება ითქვას, რომ 1900-1921 წლებში თავადაზნაურობა უკვე აღარ წარმოადგენდა ძლიერ სოციალურ ფენას. ბატონყმობის გაუქმების შემდეგ დაწყებული თავადაზნაურთა უფლებების შეზღუდვის პროცესი ნელ-ნელა მიმდინარე-

ობდა მთელი XIX საუკუნის II ნახევარში და XX საუკუნის დასაწყისიდან ახალ სტადიაზე გადავიდა. აღნიშნული პროცესების განვითარებას თავადაზნაურობის საწინააღმდეგოდ ხელი შეუწყო კაპიტალისტური სისტემის დამკვიდრებამ საქართველოში, რასაც შედეგად მოყვა ახალი სოციალური ფენების: პროლეტარიატის და ბურჟუაზიის ჩამოყალიბება. თავადაზნაურობა განსახილველ პერიოდში უკვე აღარ წარმოადგენდა იმ ძალას, რომელიც XIX საუკუნის II ნახევარში გააჩნდა. ახალმა ეკონომიკურმა წყობამ გარკვეული გარდაქმნები განაპირობა და მოდერნული ეპოქისთვის ფეოდალიზმისთვის დამახასიათებელი სოციალური ფენა მთლიანად მიუღებელი აღმოჩნდა.

ისევე როგორც ყველა განხილულმა სოციალურამ ფენამ, ბურჟუაზიამაც თავისი ცნობიერების განვითარების გარკვეული ეტაპი განვლო. ბურჟუაზია, როგორც ახალი ეპოქის, კაპიტალისტური წყობის პროდუქტი, მიმართული იყო ბატონყმობის ნაშთების მოსპობისკენ. მათი მთავარი მიზანი სავაჭრო-ეკონომიკური კავშირ-ურთიერთობების გაფართოება, ახალი ბაზრების დაპყრობა და ძლიერი სავაჭრო ობიექტების გაჩენა იყო. პირველმა მსოფლიო ომმა ბურჟუაზიას ამ გეგმის რეალიზაციის საშუალება მისცა. საქართველოსთვის ბურჟუაზია მიუღებელი იყო იმის გამო, რომ მათი უმრავლესობა არაქართველებისაგან შედგებოდა. თუმცა ისიც ფაქტი იყო, რომ ქართველი ბურჟუაზიული ელემენტების ჩამოყალიბება ვერ განხორციელდა ნაციონალური გზით. შუა საუკუნეების საქართველოში შექმნილი ვითარება არ იძლეოდა იმის საშუალებას, რომ ქართველი ვაჭრები გაძლიერებულიყვნენ. მუდმივ ომში ჩართული ქართველობა ვერ ახერხებდა ვაჭრობაში ჩართულიყვნენ. ამიტომ საქართველოში ყოველთვის უცხო ერის წარმომადგენლების კომპეტენცია იყო ვაჭრობა. ასეთივე სიტუაციას ვხედავთ XX საუკუნის დასაწყისის საქართველოში, ბურჟუაზია ძირითადად არაქართველებისაგან შედგებოდა, მხოლოდ უმცირესო-

ბა იყო ქართველი. ეს ფაქტი, ბუნებრივია, უარყოფითად აისახებოდა ჩვენი ქვეყნის ცხოვრებაზე. ეს გარემოება ბურჟუაზიის მიმართ არსებულ უარყოფით დამოკიდებულებას კიდევ უფრო ამძაფრებდა. მით უფრო, რომ იგი თვითმპყრობელობის მთავარ დასაყრდენად მიიჩნეოდა.

1900-1921 წლების საქართველოში ქართველი საზოგადოების ცნობიერების ჩამოყალიბებაში განსაკუთრებული როლი ითამაშა ინტელიგენციამ. თანამედროვე თეორიულ ლიტერატურაში გამოიყენება ტერმინი: კულტურული და პოლიტიკური ელიტა. დისერტაციაში გამოყენებულია ორივე ტერმინი, როგორც სინონიმები, რადგან მათ შორის აზრობრივი კავშირი არსებობს. რაც შეეხება პარაგრაფის დასათაურებას “ინტელიგენცია”, გამომდინარე იქიდან, რომ XX საუკუნის პირველი ოცწლეულის საქართველოში ფართოდ იყო გავრცელებული სიტყვა “ინტელიგენცია”, ამ მოტივით ეს ტერმინი უცვლელად დავტოვე. მითუმეტეს, რომ აღნიშნულ ეტაპზე ინტელიგენციის შემადგენელ ნაწილად აღიქმებოდა მოსწავლეები და სტუდენტები. აქედან გამომდინარე მათი მოღვაწეობის გაშუქებას ცალკე პარაგრაფი ეძღვნება.

საერთოდ, როდესაც XX საუკუნის პირველი ოცწლეულის ქართველ ინტელიგენციაზე ვსაუბრობთ, პირველ რიგში უნდა გავითვალისწინოთ, რომ ამ სოციალური ჯგუფის შემადგენელ ნაწილად არ მოვიაზროთ მხოლოდ კულტურული და პოლიტიკური ელიტა, რომელიც მთავარი ძალა იყო და ხშირ შემთხვევაში განსაზღვრავდა კიდევ ქართველი ერის ცხოვრების მიმართულებას. ამ პერიოდის ინტელიგენცია შეიძლება ორ ჯგუფად დავყოთ: 1. კულტურული და პოლიტიკური ელიტა, რომელშიც შედიოდნენ სხვადასხვა პოლიტიკური პარტიის წარმომადგენლები და საზოგადო მოღვაწეები: მეცნიერები, მწერლები, პოეტები, მსახიობები. და 2. ქალაქის და სოფლის ინტელიგენცია: მასწავლებლები, ექიმები, სტუდენტები, მოსწავლეები. ყველა ესენი თავისე-

ბური გზით საზოგადოებასთან კავშირის დამყარებას ცდილობდნენ.

ქართველი ინტელიგენციის დანიშნულებად მიიჩნეოდა ქართველი ერის ეროვნული ცნობიერების ამაღლება და მათი ინტერესების დაცვა. რუსეთის თვითმპყრობელობის ანტიქართული პოლიტიკის შედეგად გამოწვეული პრობლემები, რაც ეროვნული ცხოვრების თითქმის ყველა სფეროში გამოიხატებოდა ბუნებრივია, ქართველი ერის ცნობიერების და ცხოვრების წესის შეცვლას განაპირობებდა. ინტელიგენცია კი, საზოგადოების ყველაზე განათლებულ და გათვითცნობიერებულ ნაწილად მიიჩნეოდა და არც თუ უსაფუძვლოდ, ამიტომ მათ მოვალეობას შეადგენდა ქართველი ერის ინტერესების დაცვა.

თავი IV. ნაციონალური ნარატივის ფორმირება და ნაციონალური სიმბოლოები.

იმისთვის, რომ საზოგადოება იყოს ერთიანი და იბრძოდეს სამშობლოს თავისუფლებისთვის საჭიროა ნათლად ჰქონდეს გაცნობიერებული საკუთარი როლი ერის არსებობის ისტორიაში, საფუძვლიანად იცნობდეს ქვეყნის ისტორიას, ტრადიციას და ამ ყოველივესადმი გააჩნდეს სიყვარული. ქართული ინტელიგენციის მთავარი მიზანი ამ გრძნობის გაღვივება იყო. გარდა იმისა, რომ ინტელიგენციის ღონისძიებებს ეროვნული დატვირთვა გააჩნდა და საერთო ნაციონალური ცნობიერების განმტკიცებას ისახავდა ქართული ერთობის წევრებს შორის, ყოველივე ზემოაღნიშნულს პოლიტიკური მოტივიც ედო საფუძვლად: საქართველოს ისტორიისა და კულტურული მემკვიდრეობის პროპაგანდით ქვეყნის ტერიტორიაზე და მის ფარგლებს გარეთ, მრავალსაუკუნოვანი სახელმწიფოებრივი და კულტურული ტრადიციების

პოპულარიზაციით საზღვარგარეთ და, მათ შორის, რუსეთის პირისპირ, საკუთარი სახელმწიფოებრივი მოთხოვნების ლეგიტიმაციას ახდენდა.

ისტორიული წარსულის და ტრადიციების როლზე საუბარი მედიის საშუალებით ეპოქის ერთ-ერთი აუცილებელი მოთხოვნა იყო. აღნიშნულ იდეათა მნიშვნელობა ქართველი ერის ცნობიერებაში ყოველთვის დიდი იყო და საუკუნეების მანძილზე ეროვნული თვითშეგნების განმტკიცებისთვის შექმნილ იდეოლოგიაში სწორედ წარსულის მახსოვრობას ეკავა დიდი ადგილი. ისტორიული წარსულის ცოდნა ყველა ერისთვის აუცილებელი და საჭიროა. მაგრამ ეს ფაქტი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს დაპყრობილი ერის ცნობიერებაში. წარსული უბრალო ისტორიული ფაქტები კი აღარ არის, არამედ თითოეული მოვლენა საკრალურ დატვირთვას იძენს და ხშირ შემთხვევაში ერის გამართიანებელი ძალა ხდება.

ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ახალ ეტაპზე ქართული კულტურული და პოლიტიკური ელიტა საერთო ნაციონალურ ინტერესებზე ამახვილებს ყურადღებას. მუზეუმი კი საშუალებას მისცემდა ქართველებს ენახათ და შეეგრძნოთ წარსულის დიდების თვალნათლივი მაჩვენებელი: ქართული კულტურა, გაეცნობიერებინათ ის ფაქტი, რომ მათ საერთო, საამაყო წარსული აქვთ. თეატრის ფაქტორის პოპულარიზება კი გამომდინარეობდა იქიდანაც რომ დაბალი სოციალური ფენების განათლების და ეროვნული ცნობიერების ამაღლების საკითხში მისი როლი გადაამწყვეტი იყო. მაშინ როდესაც, საგანმანათლებლო დაწესებულებებში სწავლა-განათლება რუსულ ენაზე მიმდინარეობდა და თითქმის ყველა ორგანოში რუსული ენა იყო მომქმედი, ქართველი საზოგადო მოღვაწეები მაქსიმალურად ცდილობდნენ, თეატრის საშუალებით, მოსახლეობის დაბალი ფენებისთვის შეექმნათ ყველანაირი პირობა, ქართულ ენაზე გაეცნოთ საკუთარი ქვეყნის ისტორია და კულტურა.

ბექდურ მედიაზე დაკვირვება საშუალებას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ 1900-1917 წლებში ქართული ერთობის წევრებს შორის საერთო ნაციონალური ცნობიერების აღდგენა-შენარჩუნებაში წარსულის მახსოვრობას, ტრადიციებს, ნაციონალურ სიმბოლოებს ერთ-ერთი მთავარი მნიშვნელობა ჰქონდა.

თავი V. ქართული გარემო და ეროვნული იდენტობა

საქართველოს ისტორიის შეფასებისა და ანალიზისთვის მეტად მნიშვნელოვანია საზოგადოებრივი აღქმების როლი. აღნიშნული პრობლემის შესასწავლად მნიშვნელოვანი წყაროთა ბაზა არსებობს ბეჭდური მედიის სახით. მოდერნულ ეპოქაში ბეჭდურმა მედიამ დიდი როლი ითამაშა ქართული, ეროვნული ცნობიერების ფორმირებაში. ქართული კულტურული და პოლიტიკური ელიტა ბეჭდური მედიის საშუალებით ნაციონალური იდეების აქტიურ პროპაგანდას ეწეოდა. ბეჭდური მედიის არსებობა გათვლილი იყო არამარტო ელიტაზე, არამედ საზოგადოების ფართო ფენებზე, რომლის საშუალებითაც უნდა მომხდარიყო ყველა სოციალური ჯგუფის, ყველა წევრის საერთო, ეროვნული მოძრაობის პროცესში ჩართვა.

ნაციონალური იდეის აღქმა და განვითარება სხვადასხვა ეპოქაში გარკვეულ ცვლილებას განიცდის და დროის მოთხოვნილებიდან გამომდინარე ყურადღება ექცევა იმ ეროვნულ სიმბოლოს, რომლის შენარჩუნებას ერის არსებობისთვის სასიცოცხლო მნიშვნელობა აქვს. როგორც უკვე აღინიშნა, 1900-1921 წლებში აღნიშნული პრობლემისადმი საზოგადოების აღქმა ეტაპობრივ ცვლილებას განიცდის, 1900-1917 წლების იდეოლოგია ერთგვარი წინაპირობაა დემოკრატიული რესპუბლიკის მოვლენების. ხაზგასასმელია ის ფაქტი, რომ ამ პერიოდში ეროვნული საკითხისადმი და, კონკრეტულად, სამშობლოს იდეისადმი განსხვავებული მოსაზრებები არსებობს კულტურულ და პოლიტიკურ ელიტაში, რაც თავის ასახვას პოულობდა საზოგადოების ფართო ფენებშიც. სწორედ ამიტომ ეროვნული ძალების მიერ შემუშავებული პროგრამა მთლიანად იყო მიმართული სოციალური ფენების იმ ნაწილზე, რომელთაც ყველაზე მეტად სჭირდებოდა საკუთარი ადგილის და როლის გაცნობიერება ქართველი ერის ნაწილად. ამიტომ ქართული კულტურული

და პოლიტიკური ელიტა ბრძოლის ახალ გზას ადგება, რასაც, საბოლოო ჯამში, საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენა უნდა მოყოლოდა, რომლის მონაწილე უნდა ყოფილიყო ქართული ერთობის ყველა წევრი.

XIX საუკუნის II ნახევრიდან მოყოლებული მთელი ქართველი პოლიტიკური და კულტურული ელიტის მიზანი მდგომარეობდა ილიას მიერ ჩამოყალიბებული ეროვნული პროგრამის განხორციელებაში, რომელიც გარკვეულ ცვლილებას და განახლებას განიცდიდა ეტაპობრივად ეპოქის გამოწვევებიდან გამომდინარე. აღნიშნული მიზანი კი ქართული ერთობის წევრების ეროვნულ სივრცეში მობილიზება, სამშობლოს როლის გააზრება და მისი თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის აღდგენისათვის ბრძოლაში ჩაბმა იყო.

სწორედ აღნიშნულის გამოხატულება იყო იმ საკითხების აქტუალიზება, რომელიც დისერტაციის ამ თავშია განხილული. ეს არის: სამშობლო, ქართული ენა და განათლება, ქრისტიანობა, ეკონომიკა, ქართველი ქალი.

ნებისმიერი ერის არსებობის ისტორიაში ტერიტორიას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება. მყარი ერთობისთვის აუცილებელია ერის გარკვეულ საზღვრებში მოქცევა, რომელზედაც საუკუნეების მანძილზე ხალხის ერთობა განიცდის განვითარებას, უყალიბდება ერთიანი ზნე-ჩვეულება, მენტალიტეტი, იქმნება ეროვნულ ღირებულებათა თავისებური სისტემა.

როგორც ცნობილია, ეროვნულ მახასიათებლებს შორის ერთ-ერთი მთავარი ადგილი ენას უკავია. ქართველი ერის ცხოვრებაში ქართული ენა ყოველთვის გამაერთიანებელ როლს ასრულებდა. ქართული ენის და განათლების ერთიან კონტექსტში განხილვა შემთხვევითი არ ყოფილა. ახალ ეპოქაში ტრადიციულ ეროვნულ მახასიათებლებს დაემატა განათლების საკითხი, რომლის საშუალებითაც უნდა მომხდარიყო ქართული ენის, ტრადიციების, ისტორიული წარსულის შენარჩუნება და ამასთან საზოგადოების სამეურნეო-

სამრეწველო დონის ამაღლება. განათლების საკითხის წინა პლანზე წამოწევა უკავშირდება ეპოქის მოთხოვნილებას. გარდა იმისა, რომ ქართველი ნაციონალისტების მიზანი იყო წიგნიერი თაობის აღზრდა, ეს ისტორიული აუცილებლობიდანაც გამომდინარეობდა. XIX საუკუნის II ნახევარი და XX საუკუნის პირველი ოცწლეული არის დრო, როდესაც მსოფლიო მასშტაბით იწყება ახალი გარდაქმნები როგორც პოლიტიკური, სოციალურ-ეკონომიკური, ასევე კულტურული თვალსაზრისითაც. განათლებული საზოგადოების საჭიროება ახალმა პოლიტიკურმა წყობამაც მოითხოვა. განსხვავებით ძველი პერიოდისგან, როდესაც მსოფლიო მხოლოდ ომებით იყო დაკავებული და ამასთან მიწაზე მიმაგრებულ გლეხს არც დრო და არც საშუალება არ ჰქონდა განათლების მიღების, კაპიტალისტურმა წყობამ მთლიანად შეცვალა არსებული სიტუაცია. თუ ძველ დროში მხოლოდ ქალებმა იცოდნენ ძირითადად წერა-კითხვა, მოდერნულ ეპოქაში ეს ყველასთვის სავალდებულო გახდა. ამასთან სქესთა განურჩევლად ყველას ერთად უნდა ესწავლა. ეს პროცესი სოციალური უთანასწორობების მოსპობისკენაც იყო მიმართული.

როგორც ცნობილია, ქართული ენა, ქრისტიანობასთან ერთად ქართველი ერის ისტორიაში განსაკუთრებულ როლს თამაშობდა. დღესდღეობით არავისთვის აღარ არის საკამათო, რომ ქრისტიანობა და ქართველობა საუკუნეების მანძილზე ერთიან კონტექსტში მოიაზრებოდა და ქართველებისთვის ქართველობის დაცვა ქრისტიანობის შენარჩუნებას უდრიდა და, პირიქით. ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში ეს თვალსაზრისი დიდი ხანია დამკვიდრებულია, ამიტომ საკითხის ამ მიმართულებით შესწავლა სიახლეს არ წარმოადგენს. მაგრამ, ცალკე საკითხია რა კუთხით განიცდიდა ცვლილებას ქრისტიანული სარწმუნოების მიმართ ქართული საზოგადოების, თითოეული სოციალური კლასის ცნობიერება.

შუა საუკუნეებში, როდესაც სხვადასხვა სარწმუნოების ხალხი მოდიოდა საქართველოს დასაპყრობად, მთავარ დარტყმას სწორედ ქრისტიანობისკენ მიმართავდა. 1900-1917 წლებში ქართველების მთავარი მოთხოვნა რელიგიასთან მიმართებაში საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენა იყო და არა ბრძოლა ქრისტიანობის დასაცავად. ე. ი. როგორც ვხედავთ, ამ ეტაპზე ეროვნული ფასეულობებისთვის ბრძოლა გარკვეულ ცვალებადობას განიცდის და ეპოქის მოთხოვნილებიდან გამომდინარე სხვა ეროვნული ღირებულებების შენარჩუნება ხდება მნიშვნელოვანი.

XX საუკუნის პირველი ოცწლეულის ქართულ მედიაში ქალის, დედის როლის წარმოჩენას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება. ერთი მხრივ, წარმოდგენილია ქართველი დედის დამსახურება წარსულში და, მეორე მხრივ, გაკრიტიკებულია თანამედროვე ქართველი დედა. ძირითადად აღნიშნული პრობლემის ირგვლივ ტრიალებს ყველა ქართულენოვანი ჟურნალ-გაზეთი და ცდილობს საკუთარი მოწოდებებით ქართველი დედის გამოფხიზლებას. ეს პროცესი გამოწვეულია იმით, რომ ქალს დიდ აღმზრდელობით მისიას აკისრებდნენ და მოდერნულ ეპოქაში ამ ფუნქციების გადაგვარებას ხედავდნენ.

ქართველი ქალის იდეალიზებული სახე ერთობის ისტორიულ მეხსიერებაში ყოველთვის არსებობდა. XX საუკუნის I ოცწლეულში საქართველოში შექნილი ვითარებიდან გამომდინარე ქართველი ქალის როლი არსებითად გაიზარდა და ნაციონალური კონსოლიდაციის პროცესში მნიშვნელოვანი დატვირთვა შეიძინა. ქართული ენისა და ისტორიული წარსულის პროპაგანდა ეპოქის მოთხოვნილებიდან გამომდინარე, მისი ფუნქცია გახდა.

საერთო ეკონომიკური სივრცის შექმნისთვის ბრძოლა ქართული კულტურული და პოლიტიკური ელიტის მხრიდან მოწმობს იმას, რომ მათ საერთო მიზანს წარმოადგენდა

კაპიტალიზმისთვის დამახასიათებელ სისტემაზე გადასვლა. ამ პროცესში ყველა სოციალური ფენის ჩართვა და ეროვნული ეკონომიკის აღორძინება. ისეთი ქართული, ეროვნული პოლიტიკის მიმდევარი პოლიტიკური პარტიების წარმომადგენლებიც კი, როგორც იყო: ეროვნულ-დემოკრატიული და სოციალისტ-ფედერალისტური პარტია და ზოგადად, ეროვნული მიმართულების ინტელიგენცია საჭიროდ თვლიდა ახალი ეკონომიკური ფორმების ქართულ სინამდვილეში დანერგვას და თანამედროვე ეპოქისათვის დამახასიათებელი სამრეწველო სტრუქტურის გამოყენებას.

თავი VI. ეროვნული თავისუფლების ფენომენი

თავისუფლების ფენომენის აღქმამ გარკვეული ევოლუცია განვლო. ჯერ კიდევ ბერძენ-რომაელი ფილოსოფოსებიდან მოყოლებული პიროვნული თავისუფლების განსაზღვრების მრავალი მოსაზრება შეიქმნა, თუმცა არანაკლები მნიშვნელობისაა ეროვნული თავისუფლების საკითხი.

თავისუფლების ფენომენის განსაზღვრებამ ახალი აღმავლობა განიცადა საფრანგეთის ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული რევოლუციის შემდეგ, როდესაც გააქტიურდა ხალხთა ეროვნული კონსოლიდაციის პროცესი, დღის წესრიგში ეროვნული საკითხის კვლევა დადგა. ამ პერიოდიდან მოყოლებული ეროვნული თავისუფლება ნაციათა კვლევის სფეროში განუყრელი ფაქტორი ხდება.

ცნება “თავისუფლება” არაერთგზის არის გამოყენებული ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში. მაგალითად, “ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა,” “ეროვნული თავისუფლება”, “ქართველი ხალხი ყოველთვის იბრძოდა ეროვნული თავისუფლებისთვის” და ა. შ. მაგრამ არ არის განმარტებული-ახსნილი რას ნიშნავდა ქართველი ერის ცნობიერებაში ეროვნული თავისუფლება. როგორ აღიქვამდა თითოეული სოციალური ფენა, თუ სოციალური ჯგუფი თავისუფლებას.

XIX საუკუნის დამდეგს რუსეთის იმპერიის მიერ ქართული სამეფო-სამთავროების დაპყრობამ, მეფობის ინსტიტუტის და ბაგრატიონთა სამეფო დინასტიის უფლებების გაუქმებამ ძლიერი დარტყმა მიაყენა ქართულ, ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ ცნობიერებას. ქართული რეალობიდან გამომდინარე მეფობის ინსტიტუტის ლეგიტიმურობა ღვთისგან მომდინარეობდა, ამიტომ ქართული ერთობის ლოიალობის მთავარი ობიექტი იყო მეფე. აღნიშნული მოვლენის რადიკალურად შეცვლამ, ბუნებრივია, დიდი გარ-

დატეხა შეიტანა ქართველი ერის ცნობიერებაში. ამ პრობლემის გადაჭრას ემსახურებოდა ქართული კულტურული ელიტის მიერ საერთო ნაციონალური იდეოლოგიის შემუშავება, რომლის გამობატულებას წარმოადგენდა სტანდარტიზებული სასწავლო-საგანმანათლებლო სისტემის საშუალებით ერთობის წევრების ცნობიერებაში ქართული ენის, ქრისტიანობის, ისტორიული მახსოვრობის, ტრადიციების რეკონსტრუქცია, რაც იქნებოდა საფუძველი თავისუფლებისა და სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენისათვის ბრძოლაში. განსხვავებით 1900-1917 წლებისგან, 1918-1921 წლებში საქართველო ნაციონალური კონსოლიდაციის განვითარების ახალ ფაზაში შედის და მთავარი ორიენტირი კოლექტიური კულტურული იდენტობის ერთ-ერთი ძირითადი ელემენტი თავისუფლების იდეალი ხდება. საქმე ისაა, რომ ეროვნული იდენტობისთვის დამახსიათებელ მთავარ ორიენტირებს შორის, როგორცაა ენა, რელიგია, ისტორიული მემსიერება, თავისუფლების იდეალს მთავარი ადგილი უკავია. თავისუფლების იდეალისთვის ბრძოლა ქართული ერთობის ცნობიერებაში ისტორიული წარსულიდან გამომდინარე ქართული ენის, ქრისტიანობის, ტრადიციის შენარჩუნებასთან იგივედებოდა.

დასკვნა

რუსეთის მიერ საქართველოს დაპყრობის შემდეგ ქართველი ერი მუდმივად სიახლეების თუ ცვლილებების წინაშე იდგა. გარდა იმისა, რომ მონარქიული სისტემა აღარ არსებობდა და საქართველო ახალ ცხოვრებას იწყებდა რუსეთის ქვეშევრდომობაში, ქართველ ერს რუსეთის საიმპერატორო კარი იმ ეროვნულ ფასეულობებსაც უსპობდა, რაც საუკუნეების მანძილზე ნებისმიერი მტრის შემოსევის შემთხვევაში გადარჩენის მთავარი საშუალება იყო. ეს არის: ქრისტიანობა და ქართული ენა. მართალია, საქართველოსთვის სიახლეს არ წარმოადგენდა ახალი დამპყრობლის გამოჩენა და მის დაქვემდებარებაში გადასვლა, მაგრამ ნამდვილად ახალი იყო ქრისტიანული სახელმწიფოს მიერ განხორციელებული ის ქმედებები, რასაც ასევე მართლმადიდებელი საქართველოს მიმართ იჩენდა. ამ ყველაფერს დაემატა ისიც, რომ ბატონყმობის გაუქმებას შედეგად მოჰყვა კაპიტალისტური წყობის დამკვიდრება. ახალმა ეკონომიკურმა ფორმამ გარკვეული ცვლილებები გამოიწვია ქართულ სოციალური სისტემაში. ჩამოყალიბდა ახალი სოციალური კლასები: ბურჟუაზია და პროლეტარიატი. ფაქტობრივად გაქრობის საფრთხე შეექმნა თავადაზნაურობას, რაც ეტაპობრივად ხორციელდებოდა. შეეზღუდა გლეხებს ფუნქციები, განსხვავებულ გარემოში თავის დამკვიდრება უჭირდა. არაქართველთაგან შემდგარი ბურჟუაზია, რომელიც მატერიალური თვალსაზრისით ძლიერი ძალა იყო, ნაკლებად იყო გამსჭვალული ქართველი ერის ინტერესებით, პროლეტარიატი კი სოციალ-დემოკრატიული პარტიის გავლენით საწყის ეტაპზე კლასობრივი ცნობიერებით იყო შეპყრობილი. ეს ყოველივე უარყოფითად აისახებოდა ქართველთა ერთიანობაზე, ამიტომ საჭირო იყო მტკიცედ ჩამოყალიბებული იდეოლოგია, რომლის ირგვლივ გაერთიანდებოდა ქართველობა. დისერტაციაში განხილული და შეს-

წავლილი საკითხები სწორედ აღნიშნულის გამოხატულებაა და ნათლად მოწმობს ქართველი ერის ცნობიერების ცვალებადობას და მათ ეტაპობრივ გარდასახვას ახალი დროის შესაბამისად ქართული, ეროვნული ფასეულობების შენარჩუნებითა და განათლებული, ორგანიზებული, შეკავშირებული საზოგადოების ჩამოყალიბებით, რომლის მთავარი იდეალი ეროვნული თავისუფლება უნდა გამხდარიყო.

როგორც უკვე ითქვა, წინამდებარე გამოკვლევა ქართველი ერის იდენტობის ისტორიის გარკვეული პერიოდის შესწავლის ცდას წარმოადგენს. დეტალურმა ანალიზმა საშუალება მოგვცა დავკვირვებოდით კულტურული და პოლიტიკური ელიტის ღვაწლს, აგრეთვე, მთელი საზოგადოების აღქმებს და ეროვნული კონსოლიდაციის პროცესის განვითარებას ისეთი მახასიათებლების მეშვეობით როგორცაა: ისტორიული წარსული და ტრადიციები, ქართული ენა და ეროვნული თავისუფლება; გაგვეანალიზებინა ეპოქის ახალი მოთხოვნების შესაბამისად სასწავლო-საგანმანათლებლო პროცესის საჭიროება არამარტო, როგორც მოსახლეობაში ცოდნის გავრცელების, არამედ მთლიანად ქართველ ერის ეროვნული ცნობიერების შენარჩუნების მთავარი საშუალება. 1900-1917 წწ. და 1918-1921 წწ. ქართული ერთობის იდენტობის შედარებითი შესწავლის საფუძველზე თვალსაჩინო გახდა, რომ პირველ პერიოდში ანუ 1900-1917 წწ. დიდი საზოგადოებრივი წონის მქონე და საგანგებო განხილვის საგანი იყო შემდეგი საკითხები:

ერთიანი სასწავლო-საგანმანათლებლო პროგრამა, როგორც საზოგადოების ჰომოგენიზების და სოციალური ტიხრების მოშლის საფუძველი; ეკონომიკა, როგორც ქართველი ერის არსებობის და გადარჩენის წინაპირობა; ისტორიული მეხსიერება და ტრადიციები, ნაციონალური სიმბოლოები. ამავდროულად მნიშვნელოვანი ადგილი დავუთმეთ სხვადასხვა სოციალური ფენების ცნობიერების შესწავლას ეპო-

ქის შესაბამისად, ცენტრისა და პერიფერიის როლის შეფასებას სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლაში.

მეორე პერიოდში ანუ 1918-1921 წლებში პრიორიტეტული გახდა ნაციონალურ კონსოლიდაციაში თავისუფლების იდეალის ჩამოყალიბება და მისით საზოგადოების ფართო ფენების გამსჭვალვა.

დისერტაციის თემასთან დაკავშირებით გამოქვეყნებული ნაშრომების სია:

მონოგრაფია

ქართული ერთობა და მისი იდენტობა XX საუკუნის პირველ ოცწლეულში პრესის მასალების მიხედვით (ჟურნალი “მოგზაური”, გაზეთები “თემი” და “საქართველო”). 2010, გვ. 3-143.

სამეცნიერო სტატიები

1) წარსულის მახსოვრობა და ქართული ნაციონალური ნარატივის ფორმირება XX საუკუნის დასაწყისში (ჟურნალი “მოგზაური”). კრებული *საისტორიო ვერტიკალები*, 19, 2009, გვ. 218-222.

2) ქართული ერთობის ჰომოგენიზაციის პროცესი და მისი ასახვა XX საუკუნის პირველი ოცწლეულის ქართულ ბეჭდურ მედიაში (ენის, ერთიანი საგანმანათლებლო და ეკონომიკური სივრცის, სოციალური ტიხრების მოშლის პერცეფცია). კრებული *ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები*, 2, 2009, გვ. 134-144.

3) ბეჭდური მედია და ქართული ერთობის იდენტობის ფორმირება (გაზეთი ივერია,” 1901). ჟურნალი *ქართული წყაროთმცოდნეობა*, XII (2010), გვ.155-158.

4) ნაციონალური სიმბოლოების როლი XX საუკუნის 10-იანი წლების ქართულ ერთობაში. ჟურნალი *ამირანი*, XXII, 2010. www.caucasology.com/amirani_geo.php

5) Идеал национальной автономности: идея свободы и ее культивация посредством печатной меди в грузинской общности 10-ых гг. XX в. *Кавказ и мир*, №6, 2010, ст. 114-119.

6) თავისუფლების ფენომენის აღქმა ქართულ პოლიტიკურ აზროვნებაში (მიხაკო წერეთელი, არჩილ ჯორჯაძე). კრებული *სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის საკითხები*, 5, 2010, გვ. 105-115.

7) ქართული სოციალური გარემო 1900-1921 წლებში (გლახობა). ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტის *შრომები*, 4, 2011, გვ. 297-309.

8) მოსწავლეთა ეროვნული შემადგენლობა საქართველოს სკოლებში (1918-1919 წლები). კრებული *ისტორიულ-ეთნოლოგიური ძიებანი*, XIII, 2011, გვ. 332-340.

9) სოციალური სტრუქტურა XX საუკუნის პირველი ოცწლეულის საქართველოში (პროლეტარი). *ჟურნალი ქართული წყაროთმცოდნეობა*, 13-14, 2012, გვ. 61-71.

10) რამდენიმე დოკუმენტი კავკასიის სკოლების ნაციონალიზაციის შესახებ (1917). *ჟურნალი ქართული წყაროთმცოდნეობა*, 13-14, 2012, გვ. 196-198.

11) თავადაზნაურობა 1900-1917 წლების საქართველოში. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტის *შრომები*, 5, 2012, გვ. 243-254.

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
Faculty of Humanities
The Institute of Georgian History

With Rights of Manuscript

Nato Songulashvili

**Georgian Community and National Identity
in the First Two Decades of the Twentieth Century**

Synopsis of the PhD thesis in History

Tbilisi
2012

The present thesis was carried out at the Institute of Georgian History
of the Faculty of Humanities,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Supervisor - Mariam Chkhartishvili

Doctor of historical sciences, Professor

Official Reviewers - Giuli Alasania

Doctor of historical sciences, Professor

Niko Javakhishvili

Doctor of historical sciences, Professor

The defense of the thesis will take place at the meeting of Ivane
Javakhishvili Tbilisi State University Academic Board on July 26,
2012, at 15. 00, conference hall

Adress : 0179, Tbilisi, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, 1
Chavchavadze Avenue, blok 307.

The thesis is available for review in the library of Ivane Javakhishvili
Tbilisi State University.

Scientific Secretary of the Dissertation Council:
Doctor of Philosophy,

Professor

A. Kulijanishvili

GENERAL DESCRIPTION OF THE THESIS

Relevance of the research topic. In contemporary humanities and social sciences important place is given to the study of national identity. In general the issue of national identity is considered on the basis of the universal criteria for nation's existence, such as language, religion, historical memory, tradition and territory; besides, it is essential to understand how the society apprehends each of them as well as national symbols. Naturally, the abovementioned should be understood through the demands and aspirations of the concrete epoch, because the public mentality has experienced various transformations throughout centuries

On different stages of historical development due to the challenges of the concrete epoch different was the meaning of features of ethnic identity and their defining criteria. As is well known, the consciousness of the Georgian nation had undergone concrete way of development and during the first two decades of the 20th century it entered a new phase.

For understanding national identity it is necessary to represent the past on the basis of historical representation of Christianity, language, motherland, historical memory, and traditions. In most of the present research works in contemporary Georgian historiography on national identity just these characteristics are properly emphasized. However, the comprehensive study of the problem necessitates the complex analysis, including identification and consideration of the role and ideology of different social layers and social groups.

Several problems of the history of Georgia — political, cultural, social-economic or religious, have been thoroughly studied and numerous scientific works have been written. However, of no less importance are the study of those issues, that will give us opportunity to find out how the Georgian nation, social group or the society perceived themselves as a part of the Georgian nation and what was the system of values that defined their struggle for self-salvation and self establishment. The analysis of self-consciousness or national identity of the Georgian nation, i.e. revealing of social perceptions, will give us the possibility to examine anew different historical phenomena and treat numerous related scientific issues from different perspective.

During the first two decades of the 20th century Georgia faced the new challenges. On the one hand she had to overcome the difficulties caused by the breakdown of feudalism and establish herself in a new social and economic environment and, on the other hand, continue struggle for restoration of state independence in other ways: through education, knowledge and organization instead of armed actions, with the demands conformable to the epoch and the interests and possibilities of the country.

Some issues studied mostly as single problems in special literature are presented and analyzed in its entirety in the thesis. The research reveals Georgia's developmental way in the first two decades of the 20th century, the transformations in the ideology of different social classes, how the phenomenon of national freedom was presented and the evolution of the Georgian nation as a whole.

Research subject. The subject of the thesis is the study of the development of national consciousness of the Georgians in the first two decades of the 20th century. In the work the Georgian environment in 1900-1921 is presented on the basis of different features of national identity, against the background of the study and estimation of the role of different social classes or groups. There is shown the evolution of the Georgians' perception of the phenomenon of national freedom.

Goal and objectives. The goal of the research is to study the reality of Georgia in the first two decades of the 20th century on the basis of the comparative analysis of the two different epochs. Comparative analysis will shed light on various problematic and interesting issues.

Although the events of 1900-1921, and their particular aspects had often become the objects of scientific study, the thesis focuses on social perceptions and represents their fundamental characteristics and the dynamics of development through comparative analysis of the information from different sources.

On the one hand, the complicity of the processes developed in 1900-1921: transformations, multilateralism, namely, the frequent changes of political, cultural and economic situation, the emergence of new social groups and their relation to the society, and restoration of state independence of Georgia on the other, arouses definite interest; the periods in the thesis are distinguished considering the situation and the objectives of the research are accordingly the following:

–Reconstruct the Georgian society of 1900-1921 on the basis of complex analysis and matching of different sources.

–Reveal the developmental way and transformation of the consciousness of the Georgian nation during the first two decades of the 20th century.

–Outline and handle properly the entire major issues (political, cultural, socio – economic, religious), which is reflected in the history of the Georgian nation in the mentioned chronological period.

Chronological framework.

The thesis embraces 1900-1921 years. Two main periods have been selected for the analysis of the materials: 1. 1900-1917, when Georgia was under the Russian rule and 2. 1918-1921 — the times of democratic republic. Here the following issues occur: 1. On the one hand, it is the continuation of the ideology of the 1860's, when the so called successors of Tergdaleulebi (a group of young Georgian intellectuals) tried to propagate nationalism, improve knowledge, learn the history of the country, idealize the past, excite a sense of protection of national values; and what is most important, the main goal of the cultural and political elite becomes protection of the peasants' rights and determination of their functions 2. Since the 1890's there appeared new social classes: the bourgeoisie and the proletariat; there were formed different political parties which had their own conception on regaining state independence and future development of Georgia. Each of them tried to involve the representatives of the lower social layers in the political process. 3. Absolutely different period, the years of independence, when the completely changed ideology is oriented towards the development of state consciousness. In the history of Georgia the very difficult period covers from 1918 to 1921. Declaration of independence, along with many positive developments, brought about a great deal of problems. Besides the fact that Georgia was under the jurisdiction of Russia for 117 years, in the second half of the 15th century Georgian Kingdom was split into several kingdom-principalities, except for the unification of Kartli and Kakheti in the second half of the 18th century. Therefore it was necessary to carry out multiple reforms of national importance, and especially, radically change the public mentality. The restoration of state independence of Georgia was preceded by several events, which influenced the history of the country. As is known, Georgia was under the Russian Rule since

the beginning of the 19th century until 1918 and, of course, the processes that had place in the Empire affected the life of our country. Among them the following events may be separately identified: 1. the 1905-1907 Russian Revolution 2. The period of “reaction” of 1907-1910 3. The 1914-1918 World War I, 4. The February 1917 Bourgeois –Democratic Revolution 5. The counterrevolution of October 25, 1917.

Research methods and methodology. For historical representation and source analysis in the thesis comparative historical and critical-analytical methods are used. The understanding of nation as a central concept of the research is based on and considers the achievements of the contemporary social sciences regarding the definition of the phenomenon.

Basic findings and scientific novelty. The present research is an attempt of the study of the self-consciousness of the Georgian nation or national identity in a certain chronological period. The study of specialist literature and detailed analysis of sources allows us to outline the particular importance and merit of cultural and political elite, as well as the perceptions of the entire community and the dynamics of consolidation process trough such characteristics as the historical past and traditions, Georgian language and national freedom. It was revealed, that the necessity of the educational process according to the demands of the new epoch was the principle means not only for enlightening the population, but also for maintaining the national consciousness of the Georgian nation.

As a result of the comparative study of the Georgian identity in 1901-1917 and 1918-1921 it became evident, that in the first period (1901-1917) the following issues had great social weight and were the subjects of special discussion: universal educational program, as the basis for homogenization of the society and abolition of social barriers; economics, as a precondition for the nation’s existence and survival; historical memory and tradition, national symbols. At the same time special interest is paid to the study of consciousness of various social classes in conformity with the epoch, assessment of the role of the center and periphery in the struggle for national independence. In the second period (1918-1921) it became priority to link the ideal of freedom with national consolidation and permeate the wider public with this idea.

For the first time in the Georgian historiography it is studied the history of Georgian identity in 1900-1921 based on the complex analysis of the different historical sources; the facts that were regarded as challenges of the epoch are studied entirely and are presented from a different perspective.

Approbation. The chapters of the thesis were presented at the national and international conferences and published in form of monograph and scientific articles.

The Structure. The thesis consists of an introduction, six chapters, seventeen paragraphs, a conclusion and a list of references.

THE CONTENTS OF THE THESIS

Introduction

In **the Introduction** of the thesis the relevance of the topic, the research subject, goal and objectives and scientific novelty are discussed; the chronological framework is identified and substantiated, the source materials are characterized, historiography is analyzed and the structure of the thesis is elucidated.

Sources. Recently in Georgian historiography attention has been paid to the study of Georgian identity. Therefore, determination of the source database is one of the important issues for the study of the mentioned problem.

The sources selected for evaluation of the events of the 1900-1921 years could be classified as follows:

Print media.

Georgian magazines and newspapers issued in 1900-1921.

As is known, in Georgia in the mentioned period there were issued various magazines and newspapers of different direction, like political (i.e. Socialist-Democratic, Socialist –Federalist, National – Democratic, Socialist –Revolutionary), literary, scientific, humoristic etc. Each of them tried to highlight their positions. However, the study of such issues cannot be based only on the one periodical; complex analysis should be necessary.

Memoir literature.

Memoirs of the famous public and political figures acting in the mentioned period. Memoirs as historical sources have been often used in the scientific literature; however, it was not used for the study of the history of identity until today. The memoirs of public and political figures contain interesting facts about the epoch. Although any events are rated according to the author's personal position, still, as the aim of our work is the public perceptions, memoirs do have a significance of a primary source.

Books, brochures and other publications.

The sources for the research are also the books, brochures, translated literature, programs of political parties issued by the Georgian cultural and political elite in 1900-1921. These materials are processed and evaluated by the authors of that period, with a focus on the problems considered as challenges of the age.

Archival data.

The work is based on archival documents which often contain secret data, which in contrast to the above-mentioned system of sources, was not accessible to the wider public of that period. Therefore, to bring this information to the light and its analysis is twice more interesting and important.

The state of the problem study.

In Georgian historiography there are different magazine and newspaper articles on national identity, reflecting different chronological periods, as well as several monographs by various authors (M. Chkhartishvili, I. Pataridze, Z. Kikvidze, Z. Kiknadze, K. Mania, T. Bolkvadze, N. Songulashvili et.al.) with interesting discussions on specific issues. However, there is no comprehensive research on the 1900-1921 Georgian identity and the presented thesis is an attempt to fill this gap.

Chapter I. Some Questions of the National Problem

The chapter is dedicated to the most important issue of the study of the national problem, particularly, the question of how the Georgian cultural and political elite perceived formation of the Georgian nation during the first two decades of the 20th century.

National question is very relevant and problematic. Although in the Georgian specialist literature the questions regarding the national topic were raised several times and different opinions were expressed, today it is especially important to study similar issues on the basis of different theoretical conceptions; though the final opinion is not yet formulated and perhaps we do not expect to get the final interpretation, however, in the present thesis attention is drawn to some of the issues.

As is known, in Georgia the new phase of the development of the national idea begins in second half of the 19th century, when the so called “samotsianelebi” (Sixtieths – Georgian enlighteners of the 1860’s) led by Ilia Chavchavadze appear on the scene and their main goal is the struggle for preservation of the values which were given in the slogan created by Chavchavadze: “*Motherland, Mother tongue and Faith*”. This conception actually accompanies the struggle of the Georgian cultural and political elite for raising the national consciousness of the broad masses and national independence in the second half of the 19th and the beginning of the 20th centuries.

During the mentioned period, on the one hand, due to the position of the Russian Imperial Court, and the influence of Marxist ideology, on the other, it was quite actual to claim that the Georgian nation was formed in the second half of the 19th century. First of all, it should be underlined that the life of Georgia being under the rule of Russia was influenced by the situation existing in the empire; it often determined the direction of the Georgian public opinion and naturally influenced, too, national consciousness.

In the 19th century, Georgia being under the Russian rule, naturally had to move to another political and social-economic system, which affected all spheres of the country’s life. One of the most important and problematical for Georgia appeared the issue of increasing opposition between provinces as a result of deliberate actions of Russian Imperial Court. Marxist ideologists wrote that

construction of the roads by Russia contributed to the convergence of the Georgian people and that capitalism had increasingly facilitated this process. The research results presented in this chapter is just the opposite of the above conception. The groundlessness of the very argument is shown in the thesis. It is explained that though we know relatively little about the Georgian identity in pre-modern period and about the basic values for their comprehension as members of a unity before the new period, the claims of some researchers as though the formation of the Georgian nation began only after the establishment of capitalism and was caused by economic factors characteristic to the new times, is not sufficiently substantiated.

Chapter II. Regional Identity: Center and Periphery (1900-1917)

In the present thesis the role and importance of center and periphery, or a town and a village, in the first two decades of the 20th century in Georgia is studied and evaluated. The problem of formation, development and cooperation of a town and a village has often become the subject of scientific research from several angles. The goal of the thesis is not the study of the history of towns and the villages in a traditional way, as established in Georgian historiography, but to reveal their role in building a national state and in the struggle for gaining liberty and independence.

Generally, the significance of a town in the development of a state on the whole and, particularly of a village is great. During centuries town has undergone various stages of development; however, the fact is that in each historical epoch a town had always had political, cultural and economic significance. In the Middle Ages towns were important strategic centers. In the period under review the life in towns experienced the new phase of development. Besides that the towns acquire new economic function under capitalism, they also become cultural centers, the main base for the political and cultural elite for realization of their ideas and interests. The propagation of nationalistic ideas to villages starts precisely from towns.

During 1900-1917 in Georgia, towns gain new significance and function. It is not by chance that they were main centers, which provided contact with villages and rapprochement with their population. As towns become the main industrial centers, here congregate peasants who begin new proletarian life. The Georgian intelligentsia hopes to introduce a new life style in the villages and inform the population about various spheres of public life, with their help. It also opens a large number of educational institutions in towns, where besides education, cultural elite was trying to raise national consciousness among the people.

It is interesting to note that before the era of capitalism in Georgia, the town had never achieved such importance; most importantly, town had to say a new word regarding the revival of Georgian statehood and preservation of national values. Besides, after cities became major economic centers, the agenda was to maintain and revive the achievement to the new direction. In fact, based on the history of Georgia, it was the beginning of a new period in terms of trade and economy. After the breakdown of the feudal system capitalism has penetrated in Georgia and despite serious problems, it made certain progress in the beginning of the 20th century. Ensuing from the history, traditions and geographic location of Georgia, a village has always played an important role in the life of our country. As is well known Georgia was considered an agricultural country for centuries. In modern era naturally it was important to maintain and continue traditions. In addition, due to the demands of the time, it was also necessary to take new challenges into account.

In the first two decades of the 20th century, one of the principle goals of Georgian intelligentsia was to revive villages and convert peasant economy to new standards. In the feudal period the question of peasants and village was less interesting for the upper classes. Feudal and peasant relation was based on economic policy and the peasant was under the direct subordination of a feudal. On the other hand, everyone was aware of their functions; they were adapted and accustomed to the established system. Abolition of serfdom and the establishment of capitalist system had changed the existing situation. Changes of economic relations caused transformation of the peasant's mentality. Feudal era had come to an end and the farmer was to be engaged in a new life which turned out to be not simple. The centuries old economic

system was considerably shattered. A farmer became a new member of a new era (and the reviving Georgian unity). After the abolition of serfdom the problem had not been resolved immediately. Hence, in 1900-1921 the Georgian cultural and political elite was completely directed to engage villages in national processes and adapt them to capitalism. The goal of this chapter is to find out how villages and towns perceived themselves as a part of Georgia, how they got used to the new economic regime and what changes the consciousness of the people did experience.

The care for village welfare was the main problem for the intelligentsia in the period under review. In their opinion the farmers with their improving agricultural education should provide the success of a village. The development of education and economic-industrial knowledge were interrelated; therefore it is possible to select main issue necessary for the development of the village: 1. Farmers equipped with appropriate knowledge, who will supply villages with new tools, new culture, establish special schools, where the farmers will get technical education, which will help increase the harvest and, ultimately, ensure economic advancement.

Chapter III. Social Environment in 1900-1921

In this chapter, which consists of seven sections, there is studied and analyzed the development of consciousness of different social classes or groups. There is shown the role each of them played in the struggle for restoration of state independence in times of Democratic Republic.

In Georgian historiography an important place is devoted to the study of the question of the peasantry, as one of the social classes. However, less focus is made on transformations, that had experienced their values and to what extent was their national consciousness developed.

When evaluating the events of 1900-1921 and we touch on political and social - economic issues, first of all we have to understand the epoch itself and its impact on the society and vice versa. Major part

of such works has been written in Soviet period and they mainly represent the statistic data on the number of farmers, their categories, profit, land in their ownership, etc. But nowhere is argued about who a farmer was during 1900-1921 in Georgia. In the development of a peasant's consciousness I have identified 4 stages: 1. Abolition of serfdom and the subsequent period; improvement of national consciousness, economic and intellectual levels due to the activities of the samotsianelebi. 2. Unorganized and unsystematic struggle against the landlords for land 3. Increase of political consciousness of a farmer due to the activities of the Social - Democratic Party and their involvement in the struggle against the Empire. 4. Years of independence and the farmer's involvement in the process of State building.

Although the period of 1918-1921 is different and this is the era of Georgia's independence, the question of a farmer is still urgent and still important is the problems of land and personal freedom. Therefore, all the issues mentioned above accompanied both stages. From the above mentioned the views of farmers and their consciousness passed the certain way of development, the orientation of which was often determined by political and cultural elite in the 1900-1921, mostly influenced by the challenges of the epoch.

The study of proletariat occupies an important place in Georgian historiography. In the specialist literature of Soviet times the role of proletariat is exaggerated. On the one hand, it is presented as the oppressed class, as the victim of bourgeoisie and, on the other hand, it is the most informed among the different social classes, who took a leading role in the course of the revolution.

In the existing research works the main focus is made on the spread of capitalism and the struggle of working class for their rights and improvement of their material state. This question highlights mainly one aspect—the role of proletariat in the bourgeois and the “socialist” revolutions.

But there is another side of the problem and special attention is paid to it in the thesis. The examined material showed impropriety of studying proletariat from only one aspect: to reveal its role in the bourgeois and socialist revolutions. Proletariat is a product of a new epoch and, what is important, he is fighting not only for realization of socialism, but he is not experiencing the lack of national ideas. He has

ability to percept not only the motherland but he is struggling for her preservation.

It is impossible to study the national problem perfectly without analyzing the mentality of different social classes or social groups. Among them, important is to determine and evaluate the role of an army and a soldier. The study of the issues of military history is given an important place in Georgian historiography. Many interesting studies have been dedicated to the very problem, where the main focus is made on the martial arts, necessity of organization and dislocation of the army, the nature of the wars against other countries, etc. However, besides that, of equal importance is the understanding of the national consciousness of soldiers. The research shows the role of soldiers in the process of the Georgian National state building in 1900-1921, and the development his conscience experienced since the beginning of the 20th century until the restoration of Georgia's state independence.

The thesis focuses on assessment of the role of one of the social classes - the clergy. It is a known fact that the Georgian clergy acted as unifier of the Georgian people, while Christianity and Georgianness were integral concepts for all Georgians. This fact is especially underlined in the scientific literature and not only in it.

This is often connected with the review of the church history, as well as with the formation process of the Georgian nation and usually in this context it is unavoidable to speak about the factors of Christianity and the Georgian Orthodox Church. The close ties between the church and the parish existed for centuries in Georgia; however, these relations entered a new phase of development after the Russian invasion of Georgia. The Church devoid of autocephaly was paralyzed. The Imperial Court of Russia well realized the importance of spiritual unity between the parish and the clergy. Therefore, he set a goal to separate and confront them with each pother. Despite the clergy's attempts to preserve their own rights and ties with the public, this problem emerged acutely in times of Russian Exarches after the measures of Russian Imperial Court in 1900-1917.

Although there are multiple literature regarding the problem, especially in the last period, but there is no information given about how the clergy comprehended itself in 1900-1921 and what defined the society's ambiguous and changing attitude towards them. This issue is addressed in the thesis.

Feudal nobility is the typical social class for Georgia which had been a privileged and a wealthy class during centuries. Their rights were so important that they enjoyed not only great honors at the Royal Court, but often the king's decision of political or military issues depended on their position. Actually the nobility was the principle constituent for the existence of the monarchical state. After abolishing the statehood in Georgia, the nobility became one of the classes most of all deprived of any rights. He had lost not only his estates, privilege and influence, but it turned completely unnecessary in the 19th century Georgia. This was caused by Russia's invasion of Georgia and, secondly, by the social and economic transformations since the second half of the 19th century, in particular the abolition of serfdom. It should be noted that in 1900-1921 nobility was no longer a privileged class. Restriction of their rights that began after the abolition of serfdom proceeded slowly throughout the second half of the 19th century and in the beginning of the 20th century it moved to a new stage. The establishment of capitalist system in Georgia which resulted in formation of new social classes of proletariat and bourgeoisie, contributed to the development of the mentioned processes unfavorable for the nobility. During the period under review the nobility no longer had the significance it had in the second half of the 19th century. A new economic regime led to the certain transformations and social layers of feudalism appeared completely unacceptable for the modern era.

As with all examined social classes, bourgeoisie has also passed certain stages of consciousness development. Bourgeoisie as a product of a new capitalist era, aimed to eliminate the remnants of serfdom. Their main goal was to expand trade - economic ties, conquer new markets and possess mighty commercial objects. The World War I provided an opportunity for the bourgeoisie for the implementation of this plan. For Georgia bourgeoisie was not acceptable because most of its representatives were not Georgians. However, it was the fact that the Georgian national bourgeoisie was not formed. The situation in medieval Georgia, gave no possibilities for reinforcement of merchants. The Georgians constantly engaged in war were unable to be engaged in merchants and, for their part, it was not profitable for the Feudals; therefore, in Georgia trade had always been the priority of not Georgians. In Georgia we see a similar situation in the beginning of the 20th century. The bourgeoisie consisted mainly of non-Georgians, only

minority of them was Georgians. This fact, of course, could have negative impact on the Country's life. This situation much more increased the existing negative attitude towards bourgeoisie; the more so, because it was considered the main base for autocracy.

In 1900-1921 in Georgia, intelligentsia, or the educated segment of society played an important role in creation of public consciousness. In modern theoretical literature the term: cultural and political elite is used. In the thesis both terms are used as synonyms, because of the semantic connection between them. In reference to the paragraph, the heading "intelligentsia", is left unchanged since in the first two decades of the 20th century in Georgia the term intelligentsia was widely spread. The more so because in the given period pupils and students were perceived as an integral part of intelligentsia. Therefore a separate paragraph is dedicated to their activities.

Generally, when speaking about the Georgian intelligentsia of the first two decades of the 20th century, first of all, we should consider that we must not perceive as the constituent of this social group only the cultural and political elites, who were really a leading force and often determined the orientation of the nation's life. The intelligentsia of that period can be divided into two groups: 1. Cultural and political elites, comprising representatives of various political parties and public figures: scientists, writers, poets, actors etc. 2. Urban and rural intelligentsia: teachers, doctors, students, pupils. All of them tried to establish communication with the public in their own way.

The task of intelligentsia considered increasing national consciousness and protecting national interests. The problems caused by anti-Georgian policy of Russian autocracy, which was reflected in almost all spheres of national life, should naturally cause transformation of mentality and lifestyle of the nation. The duty of intelligentsia, which was not unreasonably considered as the society's most educated and conscious part, was to protect the interests of the nation.

Chapter IV. Formation of National Narrative and National Symbols.

To be unanimous in the struggle for national independence, the society has to understand clearly its role in the history of the nation; it must be thoroughly familiar with the history of the country, traditions and must love them. The main goal of intelligentsia was to foster this idea. Except that the activities of intelligentsia had national meaning and aimed to strengthening of the national consciousness among the Georgians, it was not devoid of political motives as well. Intelligentsia propagandized the country's history and cultural heritage within the country and abroad. It was an inevitable requirement of the epoch to speak on the role of historical past and traditions via media. The importance of these ideas in the nation's consciousness has always been great and in the ideology aiming to strengthen national self-consciousness through centuries, the historical memory was rather important. All nations should know their own historical past. But it has especially important place in the consciousness of conquered nation. The past is no longer a mere historical fact, but also each event acquires the sacred meaning and often becomes the nation's unifying power. On the new phase of the National-liberation movement the Georgian cultural and political elite has ideological influence on the overall national unity and pays attention to the common national interests. In this connection special function was assigned to theatres and museums that would have allowed the Georgians to see and comprehend the obvious indicator of past glory—the Georgian culture and understand that they all have common famous history. The factor of popularization of the theater was related to the fact that its role was crucial in improving education of lower social classes as well as increasing their national awareness. While the teaching at educational institutions was carried out in Russian and the Russian language was operating in almost every institution, the public figures tried to create all the conditions to the lower layers to get acquainted with the history and culture of their country in Georgian language via the theater.

The review of print media allows us to conclude that in 1900-1917 the historical memory, traditions and national symbols had a major importance in raising and keeping of the common Georgian national consciousness.

Chapter V. Georgian Environment and National Identity

Public perceptions have the most important role in the process of assessment and analysis of the history of Georgia. For the study of the mentioned problem there is a great database in the form of print media. In modern era print media played an important role in the formation of Georgian national consciousness. The Georgian cultural and political elite actively promoted national ideas through the print media. Print media was not only designed for the elite, but also for the broad masses; it could help to involve all members of every social group in the activities of the national movement. The perception and development of national idea experiences some changes in different periods and due to the demands of time attention is paid to the national symbols, maintenance of which are of vital importance for the nation's existence. As mentioned above, in 1900-1921 the public perception of the very problem experiences a gradual change; the ideology of 1900-1917 was a kind of prerequisite for the events of the period of the Democratic Republic. It must be emphasized that in those period regarding the national questions, in particular, the idea of homeland, there had been different opinions in the cultural and political elite which was reflected in the mentality of the wider public. That is why the program developed by the national forces was fully designed for that part of the social classes, which needed to realize their place and role as a part of the Georgian nation more than others. Therefore, the leading part in the life of the nation who had lost the statehood had chosen a new way of struggling with participation of all Georgians, which eventually should restore the independence of Georgia. Since the second half of the 20th century, the goal of the whole Georgian political and cultural elite was to realize the national program elaborated by Ilia Chavchavadze. This was periodically altered and updated due to the challenges of the epoch. It aimed to mobilize the Georgians in the national space, make them comprehend the role of the homeland and engage them in the struggle for freedom and restoration of state independence.

The issues discussed in this chapter reflect the above idea: the homeland, Georgian language and education, Christianity, economics and a Georgian woman.

In the history of any nation the territory is of particular

importance. For strong unity it is necessary to place the nation within concrete boundaries, where the unity of the people is being developed throughout centuries, develop common customs, mentality and original system of national values.

As is known, language is one of the most important national characteristics. The Georgian language had always had a uniting function in the life of the nation. In the thesis the Georgian language and education is purposely considered in a single context. In a new era education, through which it could be possible to preserve the Georgian language, traditions, and historical memory and improve economic-industrial level, was added to the traditional national characteristics. Promotion of the educational issue was related to the demands of the epoch. Besides the goal of Georgian Nationalists to bring up literate generation, it was as well determined by the historical necessity. The second half of the 19th century and the first two decades of the 20th century is the time of global political, social -economic and cultural transformations.

Necessity for a new educated society was a demand of a new political order. In contrast to the previous period, when the world was occupied with only wars and a farmer attached to the land had neither time nor the opportunity for education, capitalist order had completely changed the situation. If in old times mainly women knew reading and writing, in modern era, it became mandatory for everyone.

In addition, regardless of gender all males and females had to learn together. This process has also been directed to liquidation of social inequality.

As is known, the Georgian language along with Christianity had a special role in the history of Georgian nation. It is undisputable today, that during centuries Christianity and Georgianness were perceived in a single context. For the Georgian people preservation of identity was equal to protection of Christianity and vice versa. This view has been long introduced in the Georgian scientific literature, so the study of the problem in this regard is not a novelty. However, to observe changes that experienced the consciousness of each social class in Georgia in regard to the Christian faith is a separate issue. In the middle ages, when people of different religious orientation invaded Georgia, their main blow was against Christianity. The main demand of the Georgians in 1900-1917 in relation to the religion was restoration of autocephaly

of the Orthodox Church of Georgia and not a struggle for the defense of Christianity. As we see, at this stage the struggle for national values is experiencing some changes and depending on the demands of the era important becomes preservation of other national values.

In the Georgian media of the first two decades of the 20th century rather important was representation of a woman's role as a mother. On the one hand, there is shown the merit of a Georgian mother in the past and, on the other hand, a contemporary Georgian mother is criticized. Nearly all Georgian magazines and newspapers discuss the very problem and try to sober up them with their appeals. This process is caused by the fact that the woman was given a great educational mission and in the modern era they observed the degeneration of these functions

The idealistic image of a Georgian woman had always existed in the historical memory of the nation. During the first two decades of the 20th century due to the existing situation in Georgia the role of a Georgian woman has grown substantially and acquired the significant importance in the process of national consolidation. Based on the demands of the era, her duty became propaganda of the Georgian language and history.

The struggle of the Georgian cultural and political elite for creating a common economic space evidences that their common goal was to move to the system typical to the capitalism, involvement of all social classes in the process and growth of national economics. Representatives even of those Georgian national political parties, such as National-Democratic and Socialist -Federalist Parties and, generally, national intelligentsia felt it necessary to introduce in Georgia new economic forms and industrial structures characteristic to the modern epoch.

Chapter VI. The Phenomenon of National Freedom

The comprehension of the phenomenon of freedom has undergone certain evolution. Even from the times of Greek and Roman

philosophers there were known various definitions of personal liberty, however, the concept of national freedom is not of less importance. After the French bourgeois - democratic revolution, when the process of national consolidation became more active, the Definition of the phenomenon of freedom had undergone new development. The study of the national problem had been put on the agenda. Since this period national freedom became an integral part of the nation studies.

The concept of freedom is used many times in the Georgian Scientific literature. For example, The national - liberation movement, “national freedom” The Georgian people have always fought for national freedom”, etc. But it is not defined and explained how national freedom was perceived in the nation's consciousness. How freedom was comprehended by different social classes and groups.

In the beginning of the 19th century the annexation of the Georgian kingdom-principalities by Russian Empire, abolition of the Kingdom and deprivation of the rights of the royal dynasty of Bagrationi was a strong blow to the Georgian national state consciousness. According to the representation of Georgians the legitimacy of Kingdom was blessed by God, hence the Georgians were loyal to their Kings. Radical change of the situation, of course has caused sudden changes in the consciousness of the nation. The common national ideology developed by the Georgian cultural elite served to solve the problem. This was manifested in reconstruction of Georgian Language, Christianity, the historical memory and traditions in the consciousness of the unity members through standardized educational system that could be the basis in the struggle for freedom and national independence. Apart from 1900-1917 years in the period of 1918-1921 Georgia moves to a new phase of consolidation and the main reference point becomes the ideal of freedom — a core element of collective cultural identity. As a matter of fact, among the main markers of national identity: Language, religion and the historical memory, the ideal of freedom occupies the central place. The struggle for the ideal of freedom in the consciousness of the Georgians based on the history was similar to the preservation of the Georgian language, Christianity and traditions.

Conclusion

After the annexation of Georgia by Russia, the Georgian nation faced constant challenges and transformations. Besides there was no monarchical system in Georgia and the country had to start the new life under the Russian rule, the Russian empire tried to destroy those national values that had been the general means for survival during all periods of the attacks of different enemies. These were: Christian religion and language. True, appearance under the rule of a new conqueror was not unusual for Georgia; however, unusual were those incredible deeds that the Christian state implemented in regard to Orthodox Georgia. In addition, the abolition of serfdom was followed by establishment of the capitalist order. The new style of economics caused certain transformations of the social system. The social classes—bourgeoisie and proletariat were formed. Actually, the nobility appeared before the danger of disappearance that was implemented step by step. The social function of peasants was decayed: it was difficult for them to establish itself in the different environment. For bourgeoisie, most of them being not-Georgians and who had enough material strength, had less interest in Georgian national problems, proletariat under the influence of the party of Social-Democrats was initially affected by class consciousness. All these had negative influx on the unity of the Georgians. Hence the firm ideology which could unite all Georgians around it was needed.

The issues studied in the thesis are just the revelation of the abovementioned and is an obvious example of change of the Georgian consciousness and its gradual transformation according to the new times through preservation of the Georgian national values and forming the intellectual, organized, consolidated society, the general ideal of which should have been national freedom. Thus, the research below is an attempt to study the identity of the Georgian nation. The detailed analysis has given us the possibility to observe the merit of cultural and political elites, as well as the public perception and the development of the process of national consolidation through historical past and traditions, Georgian language and national freedom; It became possible to analyze the necessity of the educational process according to the new demands of the epoch, not only for dissemination of education among the population, but as the main means for preservation of national

consciousness of the Georgians. After comparative study of Georgian identity in 1900-1917 and 1918-1921 it has become obvious, that in the first period (1900-1917) the following issues had great public importance and were the objects of special discussion: the unified educational program as the basis for homogenization of the society and dissolution of social barriers, economics, as the prerequisite for existence and survival of the Georgian nation, historical memory, traditions and national symbols.

At the same time I focused on the study of the consciousness of different social classes according to the different periods, assessment of the role of center and periphery in the struggle for national independence. In the second period (in 1918-1921) it became priority to form an ideal of freedom through national consolidation and inspire the wider public with it.

The list of publications on the dissertation theme

Monograph

Georgian Community and its Identity According to the Materials of Printed Media (Journal “Mogzauri”, newspapers “Temi” and “Sakartvelo” (first and second decades of 20th c), Universali, 2010, pg. 3-143.

Articles

1) The memory of past and the formation of national narrative at the beginning of 20th century (journal “Mogzauri”), *Historical Verticals*, 19, 2009, pg. 218-222

2) Homogenization Process of the Georgian Culture and its Reflection in the Georgian Press of the 20th XX Century (perception of falling apart process of language, common education system, economical space and social borders), *Studies in Modern and Contemporary History*, II, 2009, pg. 134-144.

3) Printed media and Process of Shaping of Georgian Identity (Iveria, issues of 1901), *Georgian Source-Studies*, XII, 2010, pg. 155-158.

4) The Role of the National Symbols for Georgian Community in 1910s, *Amirani*, XXII, 2010. www.caucasology.com/amirani_geo.php

5) Ideal of National Autonomy: the Idea of Freedom and its Cultivation through the Printed Media within Georgian Community in 1910s, *The Caucasus and the World*, 6, 2010, pg. 114-119.

6) The Perception of Phenomenon of *Freedom* in Georgian Political Thought (Mixako Theretheli, George Gvazava), *The Questions of Southern-Western Georgia History*, V, 2010, pg. 105-115.

7) Social Environment in Georgia: Peasantry (1900-1921), Ivane Javakhishvili Tbilisi State University Faculty of Humanities Institute of Georgian History, *Proceedings*, IV, 2011, pg. 297-309.

8) National Composition of Georgian Schools in 1918-1919, *Studies in History and Ethnology*, XIII, 2011, pg. 332-340.

9) Concerning the Social Structure of Georgia in 1920s (Workers), *Georgian Source-Studies*, XIII-XIV, 2011-2012, pg. 61-71

10) Some Documents concerning the Schools Nationalization in Caucasus (1917), *Georgian Source-Studies*, XIII-XIV, 2011-2012, pg. 196-198.

11) Georgian Nobility in 1900-1921. Ivane Javakhishvili Tbilisi State University Faculty of Humanities Institute of Georgian History, *Proceedings*, IV, 2011, pg. 243-254.

გამომცემლობა **`universal`**

Tbilisi, 0179, i. WavavaZis gamz. 1, ☎: 2 22 36 09, 5(99) 17 22 30

E-mail: universal@internet.ge